

ԻՍՏԱՆԻ ԱՏԵՓԱՆՈՍՆԵՐ

22965

ԳԼԱՐԴԻԱՅԻ ԿԱՄԻՏԱՆ
ԱՐԱՄ ՄԻՐԶՈՅԱՆ

„ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ“ ՀՐԱՏԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1943

22965 Ազոնայան, յան.

Գլխարդիայի Կապի-
յան.

Սրբա՛ Միւրչան.

ԳԼԱՐԴԻԱՅԻ ԿԱՊԻՏԱՆ
ԱՐԱՄ ՄԻՐԶՈՅԱՆ

22993

187

A $\frac{I}{9573}$

4082

Գվարդիայի կապիտան Արամ Միրզոյան

ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՄԿՐՏՈՒԹՅՈՒՆ

Երբ հիալերյան հորդաները ալաղակային հարձակում գործեցին Սուլեւտական Միութեան վրա, № զորամասը սահմանից շատ հեռու էր գտնվում: Նա պատերազմի հայտարարումից անմիջապես հետո հրաման ստացավ շարժվել դեպի ռազմաճակատ: Մի քանի օր մարտիկները արեւմուտք էին դալիս գնացքով, իսկ վերջին շարաթը նրանք ստիպված եղան զգալի ճանապարհ անցնել ոտքով: Եվ ահա հուլիսի վերջին, Բելալա Յերկովից արեւմուտք զորամասը կանգ է առնում, որպեսզի վաղ առավոտյան հանդիպի թշնամի:

Անհանգիստ գիշեր էր: Հոգնությունն ու քնելու պահանջը տեղի էին տվել առաջին կռվի անբացատրելի հետաքրքրութեանը: Խրամատներում մարդիկ սրտատրոփ սպասում էին հրամանի: Կես գիշերին երկու հայ մարտիկներ առաջադրանք ստացան հետախուզել թշնամու դիրքերը: Նրանք վերցրին իրենց հեռ ձեռքի գնդացիներն ու անշուկ շարժվեցին առաջ:

Խաղաղ ու աստղազարդ գիշեր էր: Զուլ գեւիյուռը միայն խշխշացնում էր հասած արտերի հասկերը: Լքվում էր նաև դաշտային ճպրտների միալար ճգճգոցը: Թշնամին չափազանց մոտ էր, բայց ոչ մի կենդանութեան նշան ցույց չէր տալիս: Կարծեք Ուկրաինայի անծայրածիր տափաստանները ապրում էին նախապատերազմյան խաղաղութուն: Ինչքան ճանապարհ անցան՝ որոշ չէր: Բայց ահա արևելքը շառագունում է, կարմրատակում են երկնքում հանդարտորեն ահող կենդանակերպ ամպերը:

Հաճելի առաջնորդ է: Մարտիկները անհաղորդ են ծծում են թարմ օդը ու սպասում: Այդ խորհրդավոր մի պահ է, լի անակնկալներով:

Հանկարծ լավում են առաջին կրակոցները:

Մի անհասկանալի երկյուղ պատում է երիտա-սարդներին: Նրանք սկզբում չեն էլ կարողանում որո-չել, թե այդ թշնամուժ կրակոցներն են, թե իրենց, բայց՝ այնուամենայնիվ, տալով որոշ ճնշող է ու ծանր: Նրանց թվում է, թե այդ կրակոցներն ուղղված են հենց իրենց վրա: Ծնչները պահած՝ սպա-սում են:

Սկսվում է այն մեծ օրը, որին այնքան երկար ժամանակ սպասում էին և նախապատրաստվում: Այդ այն վճռական օրն է, երբ իրենք ճակատ առ ճակատ հանդիպում են թշնամուն, ցույց են տալու նրան ի-րենց զենքի ուժը, իրենց անսահման հայրենասիրու-թյունը:

Նրանք մահից, կռից չեն վախենում: Վաղուց կշռադատել են այդ բոլորն ու եկել այն համոզման, որ հայրենիքի սերը ամենից բարձր է, հանուն Հայ-րենիքի կռիվը, նույնիսկ զոհվելը փառք է սովետա-կան երիտասարդի համար:

Բայց՝ այնուամենայնիվ, առաջին կրակոցները մի անհասկանալի զոդ են պատճառում անխորձ երիտա-սարդներին: Մերթ հուզվում են, մերթ ծիծաղում, սակայն միշտ մնում նույն ծանր տալովորության տակ:

Նրանցից մեկը, քաղցելի տեղակալ Արամ Միր-զոյանը, միջահասակ, հաղթանդամ մի երիտասարդ, զեռ նոր է կյանք մտնում: Մինչ այդ՝ կյանքը նրան թվացել էր վարդապուշ, լի գեղեցիկ երազներով ու իդեալներով: Նա նոր էր միջնակարգ դպրոցը վերջաց-րել և ընդունվել Նրեանի Պետական համալսարանի Ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետի առաջին կուր-սը, երբ հայրենիքը նրան կանչեց զինվորական ծառա-յության, զենք տվեց նրա ձեռքը, սովորեցրեց, որ-

սկսողի անհրաժեշտութեան դեպքում պաշտպանի սոցիալիստական Հայրենիքը:

Եվ ահա եկել էր այդ անհրաժեշտութեան բոլորն, թշնամին ուխտադրուժ կերպով հարձակւել էր մեր երկրի վրա: Իր նման միլիոնավոր երիտասարդներ զենքը ձեռքներին կրծքով պաշտպանում էին Հայրենիքը: Ինչո՞ւ էր պակաս նրանցից. ինքը՝ հայաստանցի առույգ, հաղթանդամ, անխիղ ու համարձակ մարտիկը, կայտառ Ֆեդկուլուսներն էր:

Եվ նա սիրով եկել էր ռազմաճակատ՝ հայրենասերի իր պարտքը կատարելու: Արամը սիրում է իր զենքը, սիրում իր մարտական ընկերներին, հատկապես նրանցից մեկին, որի հետ եղել է մանկութեան ընկեր, սովորել է նույն դպրոցում, նույն նստարանների վրա: Նրանք միասին նույն օրը բանակ եկան, ընկան նույն զորամասը և այժմ էլ թշնամու տեղատարափ կրակի տակ ստանում են իրենց մարտական մկրտությունը, սողում են առաջ՝ դեպի արեւմուտք, կատարելու համար հրամանատարութեան առաջադրանքը:

Թշնամին հետզհետե սփռւել ու սփռւել առատութեամբ արձիճ է թափում նրանց վրա:

— Մտնենք մոտակա փոսը, ասում է քաղվեկ Մերդոյանը:

— Մտնենք, Արամ, տեսնենք ե՛րբ կդադարի կարկուտը: Ու երկուսով մտնում են մի փոսի մեջ:

Կրակը ոչ միայն չի դադարում, այլ սփռւել ու սփռւել բորբոքւում է: Կարծեք հակառակորդը իր ամբողջ ուժը թափում է այդ երկու սրատանիներէ վրա, ուղում է հենց առաջին օրվանից նրանց ահաբեկել. Հարյուրավոր փամփուռներ սփռւում են նրանց գլխավերեւում, թափւում աջ ու ձախ:

— Դու վախենո՞ւմ ես:

— Չէ, չեմ վախենում, բայց ուժեղ են մաղում անիրաւները:

Ու երկուսով սփռւել ևս սեղմված գնդացրին, սպասում են: Նրանց չըջապատում մարտը դնալով ավելի

է թեժանում, ալիւլի է մեծանում կռվի սխմֆոնիան: Հրետանու, զնդացրի, աւանանետների ձայնը միախառնւում է, դառնում է մի ահարկու որոտ, որից սար ու ձոր, լեռ ու քար դողում են: Դողում է հենց այն հողը, որին կարած երկու մարտիկները ուղում են կատարել հրամանատարութեան առաջադրանքը:

Երկնքում երևում են թշնամու առաջին ուժակոծիչները: Նրանց ոռնոցն էլ միանում է կռվի աղմուկին ու օդը լցնում մի սննկարագրելի ժխորով:

Թշնամու զնդակները ալաւում են ցորենի արտերի միջով ու տասնյակ հասկեր գլխատելով գցում գետին: Պատերազմի ահարկու տարերքից օրորւում են հասկերը: Օրորւում են ու իրենց հասած հատիկները արտասուքի կաթիլների նման թափում ցած, մայր հողի վրա:

Հենց այդ րոպեին նրանց շատ մոտիկ պայթում է մի արկ: Հողի գորշ մի շատրվան դուրս է ժայթքում արտից ու ցրելով դալիս աջ ու ձախ: Երբ փոշին աստիճանաբար մաքրւում է, հասած արտի մեջ երևւում է մի մեծ փոս՝ մի սև վերք մայր հողի կըրծքին:

Յերեկվա մոտ կրակը մասամբ դադարում է: Այն հատվածում, որտեղ հայ մարտիկներն էին գերք դրավել, այժմ լալում են միայն հատ ու կենտ կրակոցներ: Այդ մարտական հանդիստ է, թե հակառակորդի փամփուռներն են սպառւել: Անշուշտ առաջինն է հավանական: Մարտը դեռ նոր է սկսւում:

— Արամ, ես դեռ գերմանացի չեմ տեսել, — ասում է կարմիրբանակայինը, նայելով իր մարտական ընկերոջը:

Քաղղեկը ժպտում է.

— Գերմանացի, ես էլ չեմ տեսել: Բայց մի՞թե տեսնելով է, որ պետք է կարծիք կազմել նրանց մասին: Այ, նայիր, երևում է գերմանացին, երևում է իր ամբողջ էութեամբ, նայիր դիմացը: Չեն կրակում, բարձրացրու գլուխդ ու հանդիստ նայիր: Դու կտեսնես իսկական գերմանացուն:

Նայում է մարտիկը: Մոտակա գյուղերից մեկը
կորել է բոցերի մեջ: Մուխը պատել է սար ու ձոր,
կրակի լեզուները ծխի սև ամպերը ձեղքելով սուրում
են դեպի երկինք:

— Ի՞նչ է այդ:

— Այդ հենց զերմանացին է: Փաշխտները
միշտ այդպես հրդեհում են մեր գյուղերն ու քա-
ղաքները: Մեր զորամասերը այդ հատվածում հեռ
են մղել զերմանացիներին, դրա համար էլ Փաշխտ-
ներն այդպես այրում են իրենց թողած բնակավայրը,
բնակիչներին զնդակահարում, կանանց ու աղջիկնե-
րին անպատվում: Մենք կռվում ենք ահա այդպիսի
հրեշների դեմ, ահա թե ովքեր են մեր թշնամիները,
—ասում է քաղվել Արամը և սեղմած բուռնցքը պինդ
խփում զնդացրին:

Օգտվելով հրաձգության ժամանակաւոր դադա-
րից, երկու մարտիկները դուրս են գալիս իրենց խա-
մառից ու սողեսող մոտենում Փաշխտական մի զնդա-
ցրի: Տեղանքը նրանց համար նպաստավոր է, թշնամին
չի կարող նկատել: Նրանք ձախ կողմից աստի-
ճանարար թևանցում են հակառակորդի կրակային կե-
տը:

Ճակատի մյուս հատվածներում մարտը նորից է
բորբոքվում, դարձյալ հրեղանին սկսում է իր ահար-
կու ուրուրը, դարձյալ զնդացիներն սկսում են իրենց
միայնաթ ափսոսել:

Մուխն ու փռչին պատում են չրջասպառը:

Այդ իրարանցման մեջ զդուշությամբ առաջ են
գնում մարտիկները: Ահա ընդամենը մի քանի մետր է
բաժանում նրանց զերմանացի զնդացրորդից: Ժամա-
նակն է գործելու, նրանք ուզում են նետել իրենց նռ-
նակները, բայց դեռ չեն համարձակվում: Առաջին
անգամն է, որ մարտական պայմաններում նռնակ են
նետելու, իսկ եթե վրիպի, եթե չպայթի, ի՞նչ կլինի
այն ժամանակ, ի՞նչ կասի հրամանատարությունը՝
երկու հայ մարտիկները չկատարեցին առաջադրանքը:
այդ ամենից վատն է:

Բայց պետք է գործել, պետք է անպայման նետել նոնակները: Քաղղեկ Միրզոյանը ճոճում է թևը և ուժգնությամբ գցում առաջին նոնակը, որը թռչում է դեպի գերմանական զնդացրային կետը:

Փոշին ծածկում է ամեն ինչ: Անցնում է մի երկու րոպե. պարզվում է: Թե՛ զնդացրորդը և թե՛ նրան փամփուշտ մատակարարող Փաշխատը փռվել են գետին: Պետք է կատարել ավելի հանդուգն մի քայլ՝ մոտենալ ու գրավել թշնամու հաստոցավոր զնդացի-բը:

Մարտիկները աննկատելիորեն սողում են առաջ՝ դեպի գերմանացու ոչնչացված կրակակետը: Մի քանի րոպե ոչինչ չի պատահում: Արդեն հասնում են թըշնամու խրամատները ու մտնում նրանցից մեկի մեջ՝ հենց զնդացրի մոտ: Այժմ ավելի ապահով է, հակառակորդի դասավորության այդ հատվածում չկա Փաշխատական ոչ մի զինվոր, իսկ թշնամու զնդացիքը պատկանում է իրենց: Փորձում են դործի դնել դընդացիքը, գնում են նրա մասերը, ծանոթանում: Առաջին անգամն է, որ նրանք գործ ունեն հակառակորդի գենքի հետ:

Հենց այդ ժամանակ թշնամին կրակում է նրանց վրա: Ուրեմն նկատել են Փաշխատները, պետք է անցնել գործի: Գնդացիքը սարքին է, կարելի է կրակել, առատ է նաև փամփուշտը: Բայց լինքան փորձում են, չեն կարողանում անիծյալ գենքից համադարկ տալ: Միրզոյանը մտածում է աշուսամենաշնիվ որևէ կերպ օգտվել հակառակորդի զնդացրից: Կրակում է մեկ մեկ փամփուշտ, մինչև որ սովորում է համադարկ տալ:

Հակառակորդը թուլացնում է կրակը: Ժամանակն է օգտվել ստիթից և միանալ իրենց զորամասին. վառն այն է, որ նրանք այժմ պետք է բախվաճն երկար ճանապարհ թևանցեն, որովհետև թշնամին իրենց առջևով դիրքեր է բռնում:

Հենց նրանց առջևից 50-ից 60 մետրի վրա 3 Փաշխատներ կուգեկուղ գնում են առաջ՝ դեպի սովետա-

կան խրամատները: Միրզոյանը լավ որսի հանդիպող որսկանի հրճվանքով սեղմում է հրացանը կրծքին, նշան բռնում ու կրակում: Ընկնում է Փաշխատներից մեկը: Ինչպիսի՜ հոգեկան բախականություն: Առաջին դեպքն է, որ նա իր սիրելի հրացանի, իր կյանքի ընկեր № 2539 հրացանի կրակոցով զցում է թշնամուն:

Գերմանացիներից երկուսը դեռ շարունակում են առաջ սողալ: Արամը նորից է սեղմում ձգանը, ընկնում է երկրորդ Փաշխատը: Երրորդը նետվում է մի փոսի մեջ ու անհայտանում:

Երկու հայ մարտիկները մերթ փոքոց տալով, մերթ կուգեկուզ, մերթ էլ կրակելով հեռվում նկատվող թշնամիներին վրա, շարունակում են իրենց ճանապարհը:

Ահա դարձյալ արծաթազօծ դետը, ահա այն խրամատները, որոնց մեջ երեկ գիշեր նրանք այնքան երկյուղով ստրսում էին ճակատագրական մարտին:

Միօրյա թեժ կռիվը ինչքա՜ն փոխեց նրանց հոգեբանությունը: Այժմ նրանք չեն վախենում ոչ թշնամու կրակից և ոչ էլ մահից:

Տեղատարափ կրակը հենց առաջին մարտում թըրձեց նրանց:

Առաջին օրը քաղցեկ Միրզոյանի մարտական հաշիվը լավ սկսեց՝ երկու Փաշխատ խմված, մեկ զընդացի շարքից հանված և կարևոր տեղեկություններ՝ հրամանատարության համար...

Նա մտքում պահում է իր հաշիվը՝ երկու Փաշխատ:

ԽՐԱՄԱՏՆԵՐՈՒՄ

Չորսմասի բոլոր մարտիկները սիրում էին Արամ Միրզոյանին՝ Հայաստանի Ամառայի չըջանի Բաթար գյուղացի աչք ուրախ ու կայտառ երխտատուդին: Մարտիկներն ու հրամանատարները նրան սիրում էին հատկապես նրա ճարակության, անվախության, հնարամտության, ընկերասիրության համար:

Արամը երկյուղ ասված բանը չգիտեր: Նա կռվե-

ամենաթեժ պահին իր կյանքը ենթարկելով վտանգի, օգնութեան էր հասնում ընկերներին: Օժտված լինելով Կովկասի լեռնականին հատուկ ֆիզիկական ուժով, մարտական ամենարարդ և ամենազգուշորին առաջադրանքները կատարում էր արագ ու միանգամայն հանդիսառ:

Մերոյոյանը գնդացրորդ էր, կրակում էր ձեռքի ու հաստոցայնոր գնդացրոյ: Իր գեներ պահում էր աչքի լույսի սև, մաքրում, յուղում, միշտ զգուշանում, որ որևէ խախտում չկանգնեցնի նրա չրխկոցը: Նա չգիտեր հոգնել: Հենց որ կռվի ժամանակայնոր դադարի պահին անհրաժեշտ էր լինում որևէ վերափոխի փոխադրել բուժկայան, ինկույն իր հաղթ բազուկների մեջ սրահած վիրավորին թոցնում էր դեպի սանիտարական պոնտիլը:

Նրա հանդիսառ աշխատանքի ժամերն էին:

Արամը չափազանց ընկերասեր էր: Մտերիմ էր բոլոր մարտիկների հետ, բայց եղբայրական սերա կապերով կապված էր իր մանկության, դպրոցական, իսկ այժմ էլ մարտական ընկեր Խաչիկ Մինասյանի հետ:

Մարտական պայմանները երկու ընկերների մտերմության կապը այնքան էին ամրապնդել, որ նույնիսկ միմյանցից հեռու լինելու դեպքում չարունակ մոտածում էին մեկ-մեկի մոտին:

Երբ կռվի դադարի պահին խրամատում լինում էին միասին, խոսում էին իրենց սիրելի Հայաստանի, Ամասիայի շրջանի իրենց գյուղի, իրենց մանկության ու պատանեկության մասին:

Խաչիկը երեք տարով մեծ էր Արամից:

Արամը ծնվել էր 1920 թվականի դեկտեմբերի 12-ին: Նա վերածնված Հայաստանի տարեկիցն էր, Սովետական Հայաստանի հետ էր աշխարհ եկել, նրա հետ մեծացել: Իր երկրի վերակառուցման առաջին տարիներին նա էլ նոր-նոր ոտքի էր կանգնում, սկսում քայլել, բառեր թոթովել:

Ու այսպէս միասին ըսյ էին քաշել:

Արամը 4 տարի սովորել էր Բայթարի դպրոցում: Մի օր էլ նրա հայրը, կոլխոզնիկ Շամիր Միրզոյանը, իր որդուն տարաւ Թորոս դէուզը և հանձնեց այնտեղի ոչ լրիւ միջնակարգ դպրոցի գերեկտոր Համադասար Տիգրանյանին:

Արամի համար մի նոր կյանք սկսվեց, միջնակարգ դպրոցի հետաքրքիր աւօրյան առաջին օրվանից կլանեց նրան: Նոր ընկերներ ճարեց: Այդտեղ, ահա այդ նույն դպրոցում սովորում էր իրենց հարեան Խաչիկը:

Կապիտան Արամ Միրզոյանը իր երկու մարտիկ եղբայրների հետ

Միասին էին սովորում դասերը, միասին չարութիւններ անում, մանկական անմեղ չարութիւններ՝ աղջիկների տետրակներին մեջ ոտանաւորներ էին դրում, ուսուցչի՝ դասարան մտնելուց առաջ դրատախտակի վրա սրամիտ նախադասութիւններ խզմզում:

Արամը բոլոր աւարկաներն էլ լաւ էր սովորում, բայց ամենից շատ սիրում էր մաթեմատիկան ու Ֆիզիկոլոգիան: Լաւ Ֆիզիկոլոգներն էր: Այդ աւարկա-

յի բոլոր դժվարին առաջադրանքները կատարում էր զարմանալի դյուրաշարժությամբ ու հաճույքով: Ոչ միայն դատարանում, այլև ամբողջ դպրոցում աչքի էր ընկնում իր Ֆիզիկական ուժով:

Ահա այս բոլորը խրամատներում վերհիշում էին խաչիկն ու Արամը:

— Արամ, — ասում էր հանկարծ խաչիկը, — դու հիշո՞ւմ ես մեր ընկերներից Դանելին:

— Ի՞նչպես է, նա մեր լավ ընկերն էր: Այժմ նա էլ ոստիմանկատումն է, բայց թե ո՞ր հատվածում՝ չգիտեմ: Լավ տղա էր: Իսկ դու երևի ամէլի լավ հիշում ես Քնարիկին:

— Իհարկե հիշում եմ, դու նրա մասին ոտանալ վրենքեր էիր գրում:

— Հա, այն ժամանակ ես ուզում էի կամ բանաստեղծ, կամ դերասան դառնալ: Այ թե ինչ պատահեց՝ դերասանության փոխարեն դարձա քաղղեկ: Այնուամենայնիվ իմ բանաստեղծություններից մեկը տարագրվեց: Լավ հիշում եմ այդ օրը. ուզում էի բանաստեղծություն գրել Քնարիկի մասին: Վերցրի թուղթը, գրեցի վերնագիրը՝ «Իմ Քնարիկին», հետո ջնջեցի: Չէ, այսպես լավ է, մտածեցի, պետք է գրել «Իմ սիրած աղջկան», այդ էլ ջնջեցի: Ամէլի լավ կլինի գրեմ մի ուրիշ թեմայի մասին, մտածեցի ու հանկարծ ճիշտն ասած չգիտեմ թե ինչպես պատահեց, գրեցի մի ամբողջ բանաստեղծություն, որի վերնագիրն էր «Ուզում եմ լինել օդաչու», ծալեցի թուղթը, դրի ծրարի մեջ ու վրան գրեցի՝ Երևան, «Պիոներ կանչ»-ի խմբագրություն:

Ինչպիսի՜ անհանգիստ գիշերներ ապրեցի. սրտատրոփ սպասում էի, թե ե՛րբ են տարագրելու իմ բանաստեղծությունը: Ու մի օր էլ, հիշո՞ւմ ես, խաչիկ, «Պիոներ կանչ»-ը ձեռքիդ վաղեցիկ ինձ մոտ ու ասացիր:

— Արամ, տպել են քո բանաստեղծությունը:

Ինչքա՛ն ուրախացա: Արագորեն բաց արի թերթը, նայեցի, այո, այդ հենց իմ բանաստեղծությունն էր,

տոանավորի վերևումն էլ նկարել էին ինքնաթիռներ։ Մի քանի օր խակապես մտածում էի օդաչու դառնալու մասին։

— Իսկ հետո, երբ մենք 1936—1937 ուսումնական տարում՝ զնացինք շրջկենտրոնի լրվա միջնակարգ դըպրոցը սովորելու, դու դարձար «Պիոներ կանչ»-ի և «Ավանգարդ»-ի թվթակիցը։

— Հետաքրքիր էր նաև մեր կյանքը Սմատյայի միջնակարգ դպրոցում։ Հիշո՞ւմ ես հանրակացարանում անցկացրած մեր երեկոները։ Չնայած մեր դյուզը մոտ էր, բայց չէինք ցանկանում տուն գնալ, որպեսզի հանրակացարանում լինեինք մեր ընկերների հետ, միասին դաս սովորեինք, խաղեր խաղայինք, պատմություններ պատմեինք։

Նրանց խոսքի թելը կտրվեց հրետանային ուժեղ համադարկերի որոտից։ Իսկույն հրաման տրվեց մարտի սրատրաստվելու։ Մի բոսկում խաչիկն ու Արամը մոռացան և՛ Բալթարը, և՛ Թորոս դյուզը, և՛ Սմատյայի միջնակարգ դպրոցն ու իրենց ընկերներին։ Նրանք մոտեցան իրենց գեներելին, լցրին ու մարտական զրությամբ սպասեցին երկրորդ հրամանի։

— Կրա՛կ, — լսվեց հրամանատարի խրոխտ ձայնը։

Սկսեց զործել հրետանին, ականանետը։ Գործում էին գեների բոլոր տեսակները։

Միրզոյանի զնդացիքը լսվ էր գործում, նա փոթորկոտ կրակ էր տեղում թշնամու գլխին։ Չնայած մեծ կոբուսաներին, թշնամին սողում էր առաջ իրենց դիակների վրայով ֆաշիստները առաջանում էին դեպի սովետական դիրքերը։ Սովետական խրամատներում հերոսի մահով ընկան մի քանի մարտիկներ։ Գնդացիքները ձեռքին ընկալ Միրզոյանի ընկերներից Բադանը։ Սովետական խրամատներից հրետանու, ականանետի ու զնդացրի կրակը կարկուտի նման տեղում էր ֆաշիստներին գլխին։

Միրզոյանը կրակում էր ու կրակում, մեկ մեկ էլ ձախում:

— Խաչիկ, անմահա՞ս ես:

— Դեռ ոչինչ չի պատահել, — ասում էր ընկերն առանց նրա կողմը նայելու ժամանակ գտնելու:

Երեկոյան դեմ մարտը թուլացավ: Այժմ լսվում էին միայն հրացանի հաս ու կենտ կրակոցներ: Սովետական մարտիկներին հաջողվել էր մեծ կորուստ պատճառելով թշնամուն ստիպել նահանջելու:

Խրամատներում նորից սկսվեց կարճատև հանգիստ: Մարտիկները ամփոփում էին կռվի արդյունքները, հենց այդ ժամանակ ալադ քաղդեկ ժուկովը մոտեցավ Միրզոյանին և ձեռքով մեղմ կերպով խփելով հայ մարտիկի ուսին, ասաց.

— Մալաղեց, Միրզոյան, կռվեցիր հիանալի:

ՕՂԱԿՈՒՄԻՅ ԴՈՒՐՍ

Մոտ երկու ամսվա շարունակական մարտերը Միրզոյանին տվեցին ռազմական մեծ հմտություն: Այժմ նա կռվում էր որպես տարիների փորձ ունեցող մարտիկ: Կռվը նրա տարերքն էր:

Խաչիկը դարձել էր հրետանու ձիավար: Նոր աշխատանքում շատ քիչ էր հանդիպում Արամին: Այնուամենայնիվ նրանք առիթ գտնում էին հանդիպելու միմյանց, իմանալու մեկ մեկի առողջական վիճակը: Հատկապես թիկունքից ստացած նամակները՝ միշտ կարդում էին միասին: Հենց որ մեկին ու մեկը նամակ էր ստանում, իսկույն փնտռում, գտնում էր մյուսին, նստում էին մի ծառի տակ կամ խրամատներում և մեկը կարդում էր, մյուսը՝ լսում: Կարդում էին մի քանի անգամ ու վերհիշում իրենց ծնողներին, ազգականներին, վերհիշում կոլխոզի աշխատանքները:

Նամակը ռազմաճակատում կռվող մարտիկի համար ամենաոգևորող բաներից մեկն է: Հաճախ երբ որևէ մարտիկ նամակ է ստանում, տասնյակ կաթմիր բանակայիններ հավաքվում են նրա շուրջը ու լսում

իրենց համար անձանոթ մարդուց, անձանոթ վայրից ստացված գրության հուզող բառերը:

Չորրորդ օրն էր, որ կատաղի մարտ էր մղվում 0. բարձունքին տիրանալու համար: Փաշխտները տրեւմուտքից, կարմիր մարտիկները արեւելքից գրոհում էին: Հինգերորդ օրվա գիշերը սովետական զորամասերը բարձունքի վրա ցցեցին հաղթական կարմիր դրոշմը: Բայց հենց նույն այդ օրն էլ Միրզոյանի վաշտը ընկավ օղակման մեջ: Թե՛ կռիվ մղվեց մինչև երեկո: Թշնամու օղակը զնալով ավելի ու ավելի սեղմվում էր: Վաշտի հրամանատարը հրամայեց կազմել գրոհող խումբ և հանկարծակի հարվածով ձեռքի օղակն ու անցնել առաջ, միանալ զորամասին: Առաջագանքը դժվար էր, բայց պետք էր կատարել: Հենց այդ ժամանակ երեւաց Միրզոյանի ընկերը՝ Խաչիկը իր հրետանու սայլով: Նրանք երկուսով նստեցին թրնդանոթի վրա ու շարժվեցին առաջ, միացան գրոհող խմբին և մի քանի կիլոմետր ճանապարհ անցան: Երբ հասել էին մի անտառի մոտ, հանկարծ ուժեղ գնդակոծման տակ ընկան, կորցրին իրենց ընկերներին, հազիվ կարողացան թաքնվել անտառում:

— Խաչիկ, ահպա փորենք:

— Ակոսյն ի՞նչ կենենք, հմի առաջ կերթանք:

Այնուամենայնիվ նրանք փորեցին մի փոքր խրամատ:

Խրամատը մարտիկի ընկերն է: Շատ հաճախ անսպասելի կերպով փրկում է նրա կյանքը: Հազիվ էին այնտեղ տեղավորվել, երբ նկատեցին որ ականանետի բեկորները սլափում են իրենց գլխավերևով:

Անտառում երեւցին երեք Փաշխտ, որոնք առաջանում էին դեպի սովետական մարտիկները. երեկ տեսել էին իրենց, կամ հրետանու սայլը:

Միրզոյանը նկատեց, թե ինչպես մի վիթխարի, չեկ բեխերով Փաշխտ ավեր ուղղահայաց բռնած քայլում է իր վրա:

Երկչոտ չէր, ոչ էլ մահից էր վախենում, բայց այդ աժդահա մարդու ներկայութիւնը մի բռնակ չփութեցրեց նրան, բնազդաբար նստեց գետին՝ ավինի կոթը գետնին անելով հողին: Արագ թափով գետին հայ մարտիկը խոյսացող Փաշխատը չկարողանալով պահել իր հալածարարականութիւնը, թափով ընկավ նրա վրա: Միրզոյանի ավինը կատարեց իր պարտքը՝ մխրձակց նրա կրծքի մեջ՝ դուրս ժալթեցնելով սև ու բոսոր արյունը:

Հաղթանդամ Փաշխատին հետևող գերմանացին՝ կարծելով որ իր ընկերն արդեն մաքրել է Միրզոյանի հաշիվը, պատրաստուում էր փոխել ուղղութիւնը գետին ինչիկը: Միրզոյանը օգտագործելով այդ առիթը, ատրճանակի կրակոցով գետինն փռեց Փաշխատին:

— Այժմ պետք է հեռանալ, ինչիկ, նստենք ձիերը և դուրս գանք անտառից:

Այդպես էլ անում են՝ քանդում են հրետանաւայլի ձիերը, հրետանին ոչնչացնելով զցում խրամատի մեջ ու ձիերի վրա նստած սլանում անտառից դուրս: Նրանք ուղղում են միանալ իրենց վաշտի մարտիկներին: Այժմ գտնվում են անտառի եզրին, մի բացատ պետք է անցնել, սպա մի հեղեղատ, որից հետո սկսվում է մյուս անտառը, որտեղ ամենայն հաւանականութեամբ գիրք են գրաւել իրենց ընկերները, որ պետքի հանկարծական հարվածով ձեղքեն անցնեն թըռնամու գիծը:

Մարտիկները դուրս եկան բացատը, բայց հագիւ մոտեցել էին հեղեղատի վրա գտնվող կամուրջին, երբ ընկան կրակի տակ: Կրակում էին ոչ միայն այն անտառից, որտեղից իրենք դուրս էին եկել, այլև դիմացի անտառից, որտեղ իրենց ընկերները գիրք էին գրաւել: Ուրեմն կրակում են նաև իրենց ընկերները:

Մեծ դժվարութեամբ հասնում են կամուրջին ու անցնում: Հենց այդ ժամանակ Միրզոյանին մոտ ու մոտ բացվում է մի ական. ձին խրտչում է ու ոտքից ծանր վիրավոր՝ ընկնում հեղեղատը: Մարտիկը հագիւ կարողանում է պահել իր հալածարարականութիւնը

և անխնայն հետևել մի թմրի վրա, թաքնվել փոսի մեջ՝ մինչև կբախի դադարելը: Եվ երբ դուրսը բարձրացնում է, տեսնում է, որ ընկերն արդեն չի երեւում: Վերադարձվել է, սպանվել, թե՛ կարողացել է միանալ զորամասին: Այս մտքերն են, որ նրան անհանգստացնում են և, նա սողեսող մոտենում է անտառին. ոտքը ցավում է, բայց ժամանակ էլ չի գտնում դրանով դրադալելու: Հոգնած է, հազիվ կարողանում է իր մարմինը քարշ տալ դեպի անտառը, որը կարծեք գնալով ալեկի ու ալեկի հեռանում է:

Մութն արդեն բռնորոշվին ընկել էր, երբ նա հասավ անտառը: Նրա ոտքի ցավը գնալով սաստկանում էր, անհանգստացնում:

Նա նայեց իր փաթաթաններին, աջ ոտքի փաթաթանը ձվաձև ծակված էր, արյունոտված: Ի՞նչ, ուրեմն ինքը վերադարձվել է: Արագորեն բաց արեց ոտքը, արյունը մակարդվել էր վերքի վրա ու կարծիք ներկել սպիտակեղենը: Հաղթահարելով ցավի ըզգացումը, շոշափեց վերքը, այնտեղ կար ականի բեկոր: Մեղմելով իր ատամները, դժվարությամբ քաշեց հանեց 3—4 սանտիմետր մեծություն ունեցող բեկորը և կարեց վերքը: Մի քանի րոպե հանգստանալուց հետո միացավ իր ընկերներին, գտավ նույնիսկ ինչպիսիք:

Գրոհող խումբը պատրաստվում էր մոտակա դյուղի մոտից ձեղքել անցնել թշնամու օղակը: Վերադարձվող Միրզոյանին խորհուրդ տվին մնալ դյուղում, նրա վերքը այնքան էլ թեթև չէր, դժվար թե կարողանար խմբի հետ մասնակցել վտանգավոր օպերացիային:

— Ընկեր հրամանատար, — ասաց Միրզոյանը, — թեկուզ մահանամ էլ՝ ձեզ հետ կմահանամ, ես այնտեղ թշնամու մեջ չեմ մնա: Ես ճանապարհին չեմ մնա, դուք վստահ եղեք:

Այնուամենայնիվ նրան թույլ չեն տալիս, որպեսզի միանա խմբին: Օղակը ձեղքելու էին ավտոմեքենաներից հանկարծական կրակ տեղալով թշնամու վրա:

Միրզոյանը մի կերպ իրեն գցում է մեքենաներից մեկի մեջ: Շոֆերը չի ուզում հրամանատարութեան կարգադրութիւնը խախտել, իջնում է Միրզոյանին ցած: Եվ երբ մեքենաներն սկսում են շարժվել, Արամը նորից է նետւում ավտոմեքենայի մեջ: Մի լեյտենանտ ժպտում է ու թաքցնում նրան շոֆերի աչքից:

Մեքենաները մի գյուղի միջից անցնելուց հետո պատրաստւում են մ'աւտի: Վճռական բռակ է: 30 ավտոմեքենաներից միանգամից փոթորկոտ կրակ է տեղում թշնամու վրա, որը խուճապահար դես ու դեն է ընկնում կրակի ուղղութիւնը ճշտելու համար: Նախքան թշնամու պատրաստւելը՝ գրոհող խմբին հաջողւում է ճեղքել օդակը և անցնել հաջորդ գյուղը: Այնտեղ ավտոմեքենաները կանգ են առնում: Մի ծերուկ գյուղացի խմայնում է, որ այդ գյուղը թշնամու օդակից դուրս է, սովետական զորամասեր կան մոտակայքում:

Խումբը սակայն բախկան հեռացել էր իրենց գործառնից, որն այժմ ամբացել է Օ. բարձունքում: Նրանք հանգստանում են մի անտառում: Այդտեղ հրամանատարը կարգադրում է՝ Արամին ու մի քանի այլ միրամորների փոխադրել դաշտային հիմնադրոց:

Միրզոյանը չի հակառակում, նրան խկապես որ հանդիստ և լուրջ բռնում է պետք: Այդ է պահանջում ոչ միայն իր առողջութիւնը, այլև մարտը: Խաչիկը նրան ընկերանում է մինչև տանիտարական կետը, սպա բաժանակէլիս փաթաթւում Արամին ու ասում.

— Արամ, ես պետք է գնամ մարտի, ես քեզ անչափ, անչափ սիրում եմ, բայց պետք է կռիւն, պետք է ոչնչացնել այդ անիծած շներին. դու գնա և բռնվիր:

Նա մի քանի քայլ առաջանում է, սպա նորից հետ դառնում, նորից փաթաթւում իր սիրելի ընկերոջը, պինդ, պինդ համբուրում և հուզված ձայնով ասում. — Ո՞վ գիտի, գուցե այլևս իրար չտեսնենք, սպառնալով է, ի՞նչ ասես չի պատահի: Մինչդեռ սանի-

տարները բարձրացնում էին շատագրակը, Արամը նայում էր հաղթանդամ, իր աչքերն սիրելի, սրտակից կղբայր Սաչիկի հաղթ թիկունքին: Նա ուզում էր, որ այդ թիկունքը երբեք, երբեք չտեսնեն Փաշխառները: Եվ համոզված էր դրանում, Սաչիկը հանդուգն էր, հայրենասեր, նա կկռվեր մինչև իր վերջին շունչը:

Մի ամբողջ ամիս Միրզոյանը բուժվեց Ուֆա քաղաքի գոսպիտալներից մեկում: Ծանր մարտերից հետո միամսյա հանգիստը ոչ միայն բուժեց նրա վերքերը, այլև կազդուրեց նրան:

ԳՎԱՐԴԻԱԿԱՆ ԶՈՐԱՄԱՍՈՒՄ

Թշնամին ձգտում էր դեպի Սովետական Միության սիրտը՝ Մոսկվա:

Ամբողջ առաջադեմ մարդկության ափնարկը ուղղված էր Մոսկվայի վրա: Ողջ Սովետական Միությունը ապրում էր մի ձգտումով՝ պաշտպանել սիրելի մայրաքաղաքը, Փաշխատական հորդաների առաջնադացումը կասեցնել քաղաքի հեռավոր մասուղյցներում ու ապա ջախջախիչ հարված հասցնել նրանց: Մոսկվայի պաշտպանութունը Սովետական Միության յուրաքանչյուր անկյունի քաղաքացու սրբազան պարտքն էր, Մոսկվայի պաշտպանության համար կռվելը մեծ պատիվ էր յուրաքանչյուր կալմերբանակային համար:

Նորանոր դիվիզիաներ համալրում էին մայրաքաղաքի պաշտպանների շարքերը, պողպատյա պարսպով փակում թշնամու ճանապարհը:

Ահա այդ վճռական օրերին քաղղեկ Արամ Միրզոյանին պրազեցնում էր մի միտք՝ լինել Մոսկվայի պաշտպանների շարքերում, կրճքով հետ մղել Փաշխատական հորդաները:

Ուֆայում կազմակերպվեց մի գրոհող խումբ: Այդ խմբի մարտիկներին՝ 1500 կարմիրբաժնակալներին՝ Վյազմա տանելու գործը հանձնվեց Աբսամ Միրզայանին:

Կապիտան Միրզայանը Ուֆայի
Գոսպիտալում

Նա անչափ ուրախ էր, որ դարձյալ թիկունքից գնում էր ռազմաճակատ, մոտենում էր կրակի գծին, նորից բախտ էր ունենալու ավելի մոտիկից հանդիպելու թշնամուն: Նա մարտիկներին տեղ հասցնելուց հետո վերադառնալու էր, բայց որոշեց ինչ գնով էլ լինի մնալ այնտեղ, կովել թշնամու դեմ: Նրա վերքերը բոլորովին լավացել էին, միայն սև սպիներն էին հիշեցնում ծանր վերքերը: Իսկ այդ սպիները ավելի ու ավելի խոր առելու թյամբ էին լցնում մարտիկի սիրտը ընդդեմ գերմանական

օկուպանտների: Ամեն անգամ, երբ քանդում էր փաթաթանները ու տեսնում ռաբի վրայի ձվաձև սպին, անզուսպ ցանկություն էր զգում օր առաջ թշնամուն հանդիպելու: Նրան թվում էր, թե առաջին պատահած գերմանացին, որի հետ նա կովելու է, հենց այն ֆաշիստն է լինելու, որի արձակած ահանանեո-

ների րեկորից վերալորվել էր իր ստըը և որը պատ-
ճառ էր դարձել, որ ինքը բաժանվի իր աշխարհն սի-
րելի ընկերոջից՝ Խաչիկից:

Վաղոնում 1500 մարտիկները մեջ էր նաև մի հայ
երիտասարդ՝ Աշոտ Միքայելյանը: Նա էլ հայաստան-
ցի էր, Ղուկասյանի չղջանի Թորոս գյուղից: Միրզոյա-
նը նրա հետ ծանոթացել էր Ուֆայի հիվանդանոցում:
Այդ մի նիհար-նիհար տղա էր, մոտ 24 տարեկան:

Նա ոռևեղեն չատ քիչ գլուխը, հիվանդանոցում
Միրզոյանը չատ էր օգնում նրան: Եվ երբ երկուսով
էլ առողջացել էին, Աշոտն անչափ ցանկացել էր, որ
լինի Արամի հետ, միասին գնան կովի, պատերազմի
տարերքն ապրեն միասին և եթե անհրաժեշտ լինի
հայրենիքի համար մեռնել, մեռնեն միասին:

Ճանապարհին երկուսի տրամադրությունն էլ չատ
բարձր էր: Նստած նույն վաղոնում խոսում էին Հա-
յաստանի մասին, պատմում ռազմաճակատում իրենց
հետ պատահած դեպքերը: Այդտեղ, հենց վա-
ղոնում Աշոտը պատմում էր իր սիրարկածները, իսկ
Միրզոյանը մաքրամաքն պատմեց իր սերը Եյակ քա-
ղաքում ծանոթացած մի աղջկա հետ:

Արամը բանակ էր եկել 1939 թվականին, նա իր
ընկերոջ՝ Խաչիկի հետ գնացքով եկել էր ուղիղ Կրաս-
նոդար, իսկ ապա՝ Եյակ: Երկար ժամանակ Եյակում
ներանց գործառուը կատարում էր թիկունքային ծառա-
յություն: 1941 թվի սմբողջ ձմեռը Միրզոյանն անց-
կացրեց այդ քաղաքում: Նա ծանոթացավ մի ոռև
աղջկա՝ Մարիա Մեխիկովայի հետ:

Այդ աղջիկն աշխատում էր քաղաքի վարսավիրա-
նոցներից մեկում: Միրզոյանը և Մարիան աշխարհ
մտերմացան, որ որոշեցին Միրզոյանի գլխավորական
ծառայությունը վերջանալուց հետո դալ Հայաստան ու
աշխուղ ամուսնանալ: Ռուս աղջիկը չափազանց հրա-
պուրվել էր ոչ միայն կովկասցի երիտասարդով, այլև
Հայաստանի լեռներով ու բուսականությամբ: Նա եր-
կար ժամեր հափշտակություն լսում էր Միրզոյանի

պատմածները Հայաստանի գյուղական կյանքի մասին, լեռներում նրա կատարած որսորդությունների մասին, Արարատ սարի և Սևանի մասին: Չնայած Հայաստանում չէր եղել, բայց իրեն հարազատ էր զգում մեր լեռնաշխարհին, գյուղական կյանքին, խոր խոր ձուրերին, գլխին ջրերին: Արամը այնքան շատ էր պատմել իրենց շրջանի ու գյուղի մասին, որ կարճեք Մելնիկոյան մի քանի տարի ապրել էր Սմասիայի շրջանի Բայթար գյուղում, գիտեր թե որտեղ է իր սիրած տղի տունը, ովքեր են նրա ծնոդներն ու բարեկամները, կարճեք նա վաղուց, շատ վաղուց ծանոթ էր նրա մեծ եղբոր՝ Հովսեփի, միջնակ եղբոր՝ Մելքոնի, փոքրի՝ Մեֆայելի, նրա քույրերի՝ Սանամի, Մարինի, Մարգարիտի և Գոհարիկի հետ:

Մարիան չափազանց սիրում էր ուղմական գործը, Ֆիզկուլտուրան: Շարունակ Միրզոյանին խորհուրդ էր առել լավ տիրապետել զենքին, ամօթով չթողնել իրեն, պատերազմում լինել միշտ առաջին դժի վրա, արդարացին խիզախ կռիվասցու անունը:

Սակայն նրանց ծրագրերը մնացին անկատար: Միրզոյանի զորամասը պատերազմի հայտարարումից մի շաբաթ հետո շարժվեց դեպի ուղմաճակատ:

Դրանից հետո նա երկու, թե երեք նամակ ստացավ Մարիայից: Ձեռն նամակներ էին դրանք, որոնց մեջ ուռա աղջիկը շարունակում էր սրտարուխ բառերով արտահայտել իր սերը Արամին: Հետո սամոզը երեք ամիս ոչ մի տեղեկութուն չստացավ: Ու մի երեկո էլ, երբ Ուֆայի հիվանդանոցում պառկած՝ ուղիտ էր լսում, հանկարծ ուղմաճակատի համար հաղորդված նամակների թվում լսեց հետևյալը.

— «Մերելի Արամ Միրզոյան, ես այստեղ լավ եմ: Մտածում եմ քո մասին, լավ է նաև քույր՝ Աննան, և մայրիկը: Ինչո՞ւ նամակ չես գրում:

Մարիա Մելնիկովա»

Ինչպիսի հրճմանք զգաց Միրզոյանը: Կարճեք մտապալ իր ոտքի վերքի սուր ցավը: Նորից հիշեց

Եյսկում՝ անցկացրած օրերը, Մարխայի հետ անցկացրած ուրախ ժամերը:

Գնացքը արագորեն սուրում էր առաջ: Հանկարծ լավեցին Փաշխտական ինքնաթիռներին հոնդյունները, որին հաջորդեցին ուժեղ պայթյուններ: Մարտիկներին հաջողվեց զենիթային հրանոթներով փախուստի մատնել զերմանական ինքնաթիռներին ու շարունակել ճանապարհը:

Արդեն անցնում էին Վյազմա քաղաքի մոտով. չարժվում էին դեպի արևմուտք: Գնացքը ավելի ու ավելի արագ էր սուրում:

Վերջապես հասան նշանակված վայրը:

Միբոյսանը իր 1500 մարտիկներին ներկայացրեց զվարդխական դիվիզիայի շտաբի պետին ու գեկուցեց ճանապարհին պատահածի մասին: Դիվիզիայի շտաբի մարտիկներից 300-ին միացրեց զվարդխական դիվիզիային, մյուսներին ուղարկեց մի այլ զորամաս, իսկ գինյուրական զնացքին ուղեկցող 16 կառավարանականներին ու հրամանատարներին հրահանգ տրվեց պատրաստվել հետ վերադառնալու:

Արամն այդ հրամանը լսեց չափազանց դժգոհ: Նա հազիվ էր ընկել իր ցանկացած սեղը, զվարդխական մի զորամաս: Մեծ սրտով էր լինել աշխարհի զորամասի մարտիկ: Ուստի խնդրեց հրամանատարին, որպեսզի իրեն պահեն աշխտեղ:

Հրամանատարը մերժեց, բայց՝ այնուամենայնիվ, հետաքրքրվեց նրանով, մոտիկից ճանաչեց հայաստանցի անվախ, հանդուգն պատանուն:

Հաջորդ օրը դիվիզիայի հրամանատարը կանչեց 16 մարտիկներին, չարքի կանդնեցրեց զգաստ վիճակում: Արամը անհամբեր սպասում էր ճակատադրական նախադասութանը:

Հանկարծ լավեց հրամանատարի բամբ ձայնը.

— Արամ Միբոյսան, դո՛ւրս չարքից: Մյուսները՝ աջ դարձ, քայլով մարշ:

Կոտորվել էր հայրենապետ կոմերիտականի իղձը:

Նա զվարդիական զորամասի բանակային էր:

Հենց նույն օրը նրան նշանակեցին վաչախ քաղ-
ղեկ: Նա ընդունեց վաչառ. նոր միջափայր, նոր ըն-
կերներ:

Ոչ զվարդիական դիվիզիան, որի վաչառերից մեկի
քաղղեկն էր Արամ Միրզոյանը, պաշտպանում էր
Վյադմայի մատույցները, պաշտպանում էր հենց
Մոսկւան, Սովետական Միության սիրտը: Իսկ այդ
իր վերջին ամիսների երազն էր:

Թե՛ մարտեր էին մղվում Վյադմայի տակ: Նը-
բանց դիվիզիան յուրաքանչյուր օր 10—11 գրոհ էր
կատարում թշնամու վրա: Չնայած մեծադուլն զոհե-
րին, հակառակորդը ձգտում էր ղեպի առաջ, ձգտում
էր ղեպի Մոսկւա: Այդ այն օրերին էր, երբ ամբողջ
Սովետական Միության ժողովուրդների իղձն էր ար-
յան գնով պաշտպանել իրենց սիրելի մայրաքաղաքը:

Միրզոյանին զբաղեցնում էր մի միտք՝ արդարաց-
նել զվարդիականի կոչումը, չինայել նույնիսկ իր
կյանքը՝ հանուն հայրենիքի պաշտպանության, հա-
նուն Մոսկւայի պաշտպանության:

Գաղղեկ Միրզոյանը կռիլի ամենամանր պահերին
ցույց էր տալիս անօրինակ խիզախություն և քաջու-
թյուն, արժանանալով հրամանատարության հիաց-
մունքին:

Մի անգամ կատաղի ճակատամարտում սպանվեց
վաչախ հրամանատարը: Միրզոյանը՝ հաղթահարելով
իր սիրելի ընկերոջ սպանության առաջացրած վիշտը,
առաջնորդեց վաչառ նոր գրոհի: Այդ օրը նա ձեռ-
նարկեց 5 հակագրոհի և երեկոյան ղեմ գրավեց մի
բարձունք:

ՀԱՆՈՒՆ ՄՈՍԿՎԱՅԻ

Վյադմայի տակ մղվող կատաղի մարտերը շարու-
նակում էին: Գերմանացիները հարյուրավոր տանկե-
ր և ինքնաթիռներ ալիք ալիք նետում էին մարտի և,

չնայած մեծ կորուսաներին, խցկվում էին դեպի առաջ:

Այն ստորաբաժանումը, որի վաշտերից մեկի քաղ-դեկն էր Միրզոյանը, առաջադրանք էր ստացել ինչ-դեռու էլ լինի պաշտպանել Օ. դյուղը, որը սարսուղ-գիտական մեծ նշանակութուն ուներ:

Այդ դյուղը գտնվում էր մի բարձունքի վրա, որին տիրանալու դեպքում գերմանացիները անհամեմատ ավելի հեշտ կարող էին ձգտել դեպի առաջ:

Հինգ օր ծանր ու դաժան մարտեր մղվեցին: Գերմանական հարյուրավոր ինքնաթիռներ իրենց տեսական ունեցներով պտտվում էին սովետական դիրքերի վրա ու սոսնաններով ուռաբեր թափում ցած:

Օդային այդ ուժեղ դրոշներին զուգակցվում էին տանկային ստորաբաժանումների միմյանց հաջորդող գրոհները: Թշնամուն մեծ վնաս էր հասցվում, յուրաքանչյուր օր տասնյակ տանկեր շարքից հանվում էին, ինքնաթիռներ էին ցած գցվում:

Սովետական մարտիկները կռվում էին մեծագույն անձնազոհությամբ: Միրզոյանի ստորաբաժանումը հինգ օր միմյանց հետևից հեռ մղեց Օ. դյուղի վրա կատարվող հարձակումները: Օր էր պատահում, որ սովետական մարտիկներն ստիպված էին լինում 8—10 անգամ հեռ մղել թշնամու գրոհները: Ծանր մարտեր տևեցին հինգ օր, վեցերորդ օրը գրոհները համեմատաբար թուլացան, թե օդում և թե գետնի վրա թշնամին նվազ ակտիվություն էր ցույց տալիս:

Հրամանատարությունը Միրզոյանին և նրա ընկերներից մեկին՝ ուղղելի Դուրդիևին առաջադրանք ավելց հետախուզել թշնամու դասավորություն գիծը և տեղեկություններ բերել նրա ուժի մասին:

Երկու մարտիկները գիշերով ճանապարհ ընկան և աջ կողմից թևանցելով՝ սկսեցին խորանալ թշնամու թիկունքը: Նրանք հասան մի անտառ: Այդտեղ կատարյալ խաղաղություն էր տիրում. նույնիսկ կենդանիների ու թռչունների աղմուկը չէր խանգարում անտառի խորհրդավոր լուսթյունը, միայն մեղմ քամուց

օրորվող ծառերի շրջունն էր լավում ու տերևների ստապյալներ։

Երբ միայն ստապյալստյան արևն իր բազմացնցուղ ճառագայթներով սկսեց թափանցել անտառի խորքը, երկու հեռախույզները արդեն մի ապահով տեղ հանգրաանում էին ու դիտում ճյուղերի ու տերևների արանքից յուսարձակային լույսի նման ծառերի ստորոքը հասնող արևի ճառագայթներին խուրձերը։

Նրանք մի ամբողջ ժամ այնտեղ հանգստացան, կերան իրենց հետ բերած պաքսիմատը, հագեցրին ծառավը։

Եվ երբ պատրաստվում էին շարունակել ճանապարհը, հանկարծ անտառի խորհրդալուր լուռ թյան մեջ լայնցին ոտնաձայներ։

Ո՞վ կարող էր լինել, իրենց գործառնի մարտիկները հեռով էին, ուրեմն թշնամու հեռախույզներ էին, որ փորձում էին առաջանալ դեպի սովետական զինքերը։

Գեոևս Փաշխտները չէին երեսցել, երբ միանգամից լայնցին սովորածությունների համադարկերի ձայներ։

Մերգոյանը և իր ընկերը խալույն թաքնվեցին։ Սովորածառային կրակին հաջորդեց ականանետի համադարկերի որոտը։

Արկերի բեկորներն ու հրացանի փամփուշտները սփռվում էին անտառով մեկ ու մեկվում ծառերին, քերծում նրանց կեղևները, հաճախ էլ ծակում անցնում ճյուղերն ու տերևները։

Մերգոյանը յուրորովին հանհանգստացավ, իրենց թաքնված տեղը շատ ապահով էր։ Գերմանացիները կրակում էին ոչ այն պատճառով, որ տեսել էին սովետական մարտիկներին։ Գերմանական հրամանատարությունը հատուկ հրահանգով՝ հենց որ Փաշխտական որևէ գործառն ընկնում էր որևէ անտառ՝ անկախ նրանից, թե այնտեղ որևէ թշնամի կա թե չկա, համառական հարձակումներից ազատ լինելու համար աղյախի ուժեղ համադարկերով «մաքրում էր» անտառը։

Միբղոյանի թաքնված տեղը շատ հարմար էր, լայց Դուբդիւի տեղը ապահով էր, թշնամին հեղտությամբ կարող էր տեսնել նրա գլուխը, ուստի նա ցանկացաւ արագ կերպով նետվել մի ուրիշ փոսի մեջ և թաքնվել տերեւների ու մացառների տակ աշխատ, ինչպէս արել էր իր հայ ընկերը:

Բայց խրամատից խրամատ թռչելիս, թշնամու կողմից նկատուեց Դուբդիւի: Այժմ կրակը կենտրոնացաւ երկու մարտիկների վրա: Երկու խրամատները միմյանցից հեռու լինելու պատճառով՝ թշնամին ըստիպւած էր լայն շերտով կրակ տեղալ, իսկ այդ շատ ավելի մեծ քանակությամբ փամփուշտ ու արկ էր պահանջում հակառակորդից:

Միբղոյանն ուներ ավտոմատ հրացան և զինվորական բաձ, իսկ Դուբդիւի՝ միայն հրացան:

Թշնամին թէ թիով էր գերակշռող և թե գնդով: Դուբդիւիական Արամը տերեւների տակից հաշվեց՝ 11 հոգի էին, բոլորն էլ զինված ավտոմատներով ու հրացաններով:

Այնուամենայնիւ պետք էր մարտն ընդունել, ինչքան որ հնարավոր էր՝ կռվել թշնամու դեմ ու մի քանիսին խիտել, իսկ թե ի՞նչ կպատահի դրանից հետո, այդ մարտական պայմաններում նկատի չի առնվում: Միբղոյանը կրակում էր, խնայելով իր փամփուշտները: Նրա առաջին ուժեղ համադարկից ընկան երկու ֆաշիստ:

Թշնամին՝ չլմանալով սովետական մարտիկների թիվը, լայն ճակատով մաղում էր փամփուշտները:

Մարտը տևեց կես ժամ: Դերմանացիներն սկսեցին փորձող տարով մոտենալ հետախույզ կարմիրբանականներին: Ըստ երևույթին նրանց փամփուշտներն էլ նվազում էին: Կրակում էին մեկ-մեկ:

Այդպէս սողնաող առաջացան: Այժմ հազիվ 50 մետր էր բաժանում խիզախ հետախույզներին 9 ֆաշիստներից:

— Դուբդիւի, պատրաստ կաց, պետք է նետվել

ավինամարտի, — ասաց Միրզոյանը իր ընկերոջ համար լսելի ձայնով:

Հենց այդ բոլորին Փաշխատները նորից կրակելով հարձակվեցին առաջ:

— Դուրդիւն, հետևիր ինձ, երբ դուրս գամ խրամատից, — ասաց Արամը:

Դուրդիւնը սակայն դժվարանում էր ճակատագրական քայլը կատարել: Բոլորակաճ հաղաղումը կարող էր երկուսի կյանքն էլ խլել:

Միրզոյանը սպասեց, մինչև որ Փաշխատների ավտոմատների փամփուշտները վերջացան և, հնարավորություն չտալով, որ նրանք նորից լցնեն ավտոմատ հրացանները, խլկույն «ուռ» բղավելով նետվեց դուրս: Նրան հետևեց ընկերը: Փաշխատները մի քանի մետր միայն հեռու էին: Մի երկարահասակ, հաղթանդամ դերմանացի, սվինը հրացանի ծայրին անցկացրած, առաջնորդում էր գերմանացիներին:

Վճռական բոլոր էր: Այդպիսի ժամանակ միայն արտակարգ պահանարտությունն ու հանդգնությունը կարող են դորձ տեսնել, իսկ Միրզոյանն ունեւր այդ երկուսը: Նա տեսնելով, որ անվամփուշտ ավտոմատն այժմ ոչ միայն չի կարող օգտակար լինել, այլև խանդարում է նրա դյուրաշարժությանը, խլկույն գնն գցեց և իր բաճը քաշելով նետվեց գերմանացիների վրա: Հենց այն բոլորին, երբ գերմանացի սպան իր սվինը փորձում էր խրել Միրզոյանի ձախ կուրծքը, նա ձախ ձեռքով հրեց սվինը ու բաճի սուր ծայրով մի ուժգին հարված իջեցրեց գերմանացու վրին:

Երկարահասակ գերմանացին ամբողջ մարմնով փռվեց գետին: Նրանով զրադվելու ժամանակ չէր: Դվարդիական Արամը նույն թափով խոնեց երկրորդ գերմանացուն, որի սվինը նույնպես փայլում էր իր կրծքի մոտ: Եվ երբ Փաշխատներին գետին փռած բաճը նորից բարձրացավ օդը, որպեսզի երրորդի գլխին իջնի, այդ բոլորին գերմանացիներից մեկին հաջողվեց սվինը մոտեցնել Միրզոյանի ձախ ուսին. նա հաղիվ

ժամանակ ունեցաւ ձեռքով հետ հրելու Փաշխատի զեն-
քը և նրան էլ թյուսներէ մօտ ուղարկելու: Թշնամու
սվինը խորը վերք առաջացրեց նրա ձախ ձեռքին.
միջամատը կտրւեց ու կտրւեց, արյունը ներկեց նրա
ամբողջ ձեռքը: Նույնիսկ այդ դրութեամբ խիղախ
մարտիկը կանգ չառաւ ու իր բահի ուժգին հարված-
ներով անշնչացած գետին փռեց նաև չորրորդ Փաշխա-
տին:

Մինչ այդ՝ նրա ընկերը հրացանի մի քանի կրա-
կոցներով շարքից հանել էր երկու Փաշխատ, իսկ մե-
կին էլ սվինով էր խոցել:

Մերգոյանը ոչ ընկերոջն էր տեսնում և ոչ էլ
սպանվածներին, նա դեռ իր դեմը տեսնում էր միայն
Թշնամուն և առյուծի նման խոյանում նրա վրա: Նա
նկատեց, թե ինչպես երկու Փաշխատները՝ թողած ի-
րենց ավտոմատները, ուղում են փախչել: Նրանցից
մեկը հետ էր մնում. Մերգոյանը հասաւ նրա հետեւից
ու բահի մի ուժգին հարված իջեցրեց ուղիղ Փաշխատի
ականջին: Թշնամին նույնիսկ հնարաւորութեամբ չու-
նեցաւ հետ նայելու:

Հայաստանցի խիղախ մարտիկի ահեղ ցատկից
խուսափած վերջին Փաշխատին հաջորդեց ծառերի ա-
րանքով փախչել:

Մերգոյանը վերաւոր առյուծի նման մոնչում
էր անտառում ու փնտռում փախչողին, բայց չգտաւ:

Երկու հետախույզները ծանր և օրհասական կրո-
ւից հետո նստեցին թարմ տերեւների վրա ու միտառ-
մանակ հանգստացան: Դուրդիւնը կտրեց Մերգոյանի
ձեռքի վերքը: Այժմ միայն մարտիկը զգաց, թե ինչ-
քան սուր ցաւ է զգում ձեռքից. շատ արյուն էր
կորցրել, հիմա մի բան էր միայն ուղում՝ ջո՛ւր, վի-
րավոր մարտիկի ամենամեծ տենչանքը: Պապական էր
նրա բերանը:

— Դո՛ւն մի կաթիլ ջո՛ւր, շննջաց նա:

Նրա ընկերն այս ու այն կողմն ընկաւ, բայց ոչինչ
չգտաւ և երբ վերադարձաւ վերաւոր ընկերոջ մօտ,
նկատեց, որ նա նույնիսկ տենդ ունի:

Այնուամենայնիւ պետք էր դուրս գալ անտառից: Թշնամին կարող էր նոր ուժեր ուղարկել իրենց բռնելու համար:

Լուռ անտառը կարծեք շնչափութիւնով էր, դառնում ավելի ու ավելի երկյուղալի:

Չնայած ջերմութեան բարձրացմանը, Միրզոյանը դժվարութեամբ ոտքի կանգնեց ու ասաց իր ընկերոջը.

— Գնա՛նք, Դուրդին:

Այսպէս մի կիլոմետր ճանապարհ անցան: Դեռ չէին կատարել իրենց առաջադրանքը, ուստի չէին ուզում հետ վերադառնալ: Դարձյալ շարժւում էին այն ուղղութեամբ, որտեղ թշնամին գիւրք էր գրաւել:

Եվ երբ անտառից դուրս եկան, նկատեցին, որ արդեն դռնափում են գերմանական զէրքերին անմիջապէս մոտ, իսկույն նորից մտան անտառն ու ծառերի արանքից հնարաւոր բոլոր միջոցներով հետախուզելով թշնամու դառափորութեան գիծը, գիշերով դժվարութեամբ վերադարձան իրենց գործատու:

Միրզոյանին հենց նույն գիշեր տարան հիվանդանոց: Նրա վերքերը լուրջ բուժման կարիք էին դրում:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ԺԱՄ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԻ ՄՈՏ

Քաղզեկ Միրզոյանը և 10 բանակայիններ առաջադրանք ստացան գիշերով հետախուզել թշնամու զէրքերը, որոշել նրանց կրակային կետերի տեղը:

Նրանք իրենց հետ վերցրին ձեռքի և հաստոցաւոր գնդացիներ և խոր մթութեան մեջ սկսեցին առաջանալ:

Այնան ցուրտ գիշեր էր. ամպամած երկինքը ամելի ևս նպաստում էր նրանց քողարկմանը: Անշուշտ առաջացան մոտ երկու կիլոմետր: Նրանց թփում էր, որ թշնամուց անմիաժամ կարող են կատարել ամբողջ առաջադրանքը և վերադառնալ: Սորամանկ թշնամին նույնպէս չէր քնել: Նա էլ իր հետախուզութեանն ունեւոր, և ահա, որտեղից-որտեղ, մի քանի գնդակ սուրաց նրանց մոտով: Մարտիկները մի բոպե կանգնե-

ցին, ճշանցին կրակի ուղղությունը և ապա սկսեցին պատասխանել:

Թե՛ կռիվը տեսց տաք ըստե, հետո հակառակորդը դադարեց կրակել, երևի կարմիր մարտիկները գործ էին ունեցել Փաշխատական հետախուզական մի ջոկատի հետ:

Երբ մթության մեջ քաղցեկը ստուգեց ջոկատի անդամների ներկայությունը, պարզվեց, որ նրանցից երկուսը սպանվել են: Գ հետախույզներն ուղղություն փերցրին ձախ և սկսեցին առաջանալ: Անցան մոտ 3 կիլոմետր: Նորից սկսվեց ուժեղ կրակոցը: Այս անգամ, պարզ երևում էր, որ Գ մարտիկները պետք է կռիվին մի ամբողջ վաշտի դեմ: Նրանք հաստոցավոր գնդացիները տեղավորեցին ու միանգամից սկսեցին ուժեղ համադարկերով պատասխանել հակառակորդին: Պետք էր նրան մոլորության մեջ դրել ոչ փախ տեղատարափ կրակով, այլև հնարավոր բոլոր միջոցներով: Եվ ահա քաղցեկ Միրզոյանը կռիվատյան լեռնականին հատուկ խրոխտ ձայնով հրամաններ է տալիս իր «գումարտակին»: Հնարամտությունը հաջողվում է, այդ երևում է թշնամու կրակի եռապատիկ, քառապատիկ աճից: Նրանք կրակում են աջ, ջախ, ուղեմահակատի աջ հատվածի ամբողջ երկարությամբ: Կրակի տակ են, սակայն, նաև իրենք և մեկ-մեկ ընկնում են խիզախ հետախույզները: Ջոկատից մնում են երկու մարտիկներ՝ քաղցեկ Միրզոյանը և մի կարմիրբանակաջին: Նրանք մի ըզպե դադար են տալիս կրակին: Թշնամին այդ համարում է խորամանկ մի խաղ ու ավելի ու ավելի ուժեղացնում է կրակը:

Միրզոյանը նկատում է, որ թշնամին մոտենում է. նորից գործի է դրվում հաստոցավոր գնդացիքը, կրակում են մի քանի բոպե ևս, բայց արդեն սպանվել են փամփուշտները: Հանկարծ հենց այդ բոպեին թշնամու երկու հրթիռներ թռչում են մութ խավարի մեջ ու պայթում թշնամուց պաշարված մարտիկներից ոչ հեռու մի թմբի մոտ:

Անշուշտ հակառակորդը տեսնում է նրանց: Հրթի-

ուի լուսի տակ քաղցեկ Միրզոյանը նկատում է մի քանի Փաշխատների, որոնք սվինները կրծքներին բռնած առաջանում են դեպի իրենց ապաստանած խրամատը: Նա արագորեն վերցնում է իր սիրելի հրացանը, նշան բռնում ու կրակում: Գնդակը նպատակին դիպչո՞ւմ է, այդ չի կարողանում որոշել քաղցեկը: Եվ որոշելու էլ ժամանակ չի ունենում: Երկու պինդ ձեռքեր հետևից բռնում են նրա թևերը:

Հաղխի է կարողանում դառնալ հետև տեսնել իր մարմնին ուղղված 4 սվիններ: Նա նույնիսկ հնարավորություն չի ունենում նայելու, թե ինչ եղավ իր ընկերը, կարմիրբաճակային Գորբենկոն: Երկու Փաշխատ առջևից, չորսն էլ հետևից տանում են մթության մեջ:

Ուրեմն ինքը գերի՞ է: Այս միտքը տանջում է նրան, կարծեք մարմնական ցավ պատճառում: Նա երբեք, երբեք չէր մտածել, որ մի օր կարող է գերի ընկնել: Սպանվելն անշուշտ մեշտ հաշվի մեջ էր, և ավելի պատիախոր, իսկ գերի ընկնել, չէ՛, հայաստանցի խնդախ մարտիկը այդպիսի բան չէր հանդուրժի:

Ինչպե՞ս պատահեց:

Ի՞նչքան ժամանակ դնացին, Միրզոյանն այդ չի մացալ. այդ բոլորին նա կորցրել էր ժամանակը ճշտելու կարողությունը: Նրա ուղեղը դրադված էր այլ տեղում: Ի՞նչ են անելու իրեն, ի՞նչպես է պահելու հարցերով: Ի՞նչ են անելու իրեն, Փաշխատակիցն չտարում: Բոլեական մի միտք հանկարծ նրան ցնցեց, իսկ ո՞րտեղ է կոմերիտական տոմար: Ձէ՛՝ նա այդ մասին մտածել է, տոմար լավ տեղ է թաքցրել՝ աջ ոտի սապոգի մեջ: Այնուամենայնիվ նվազ անապահով տեղ է:

Գնում են՝ առջևից ու հետևից Փաշխատները, իսկ մեջտեղը՝ ինքը, քաղցեկ Միրզոյանը, քսանամյա հայաստանցի պատանին:

Արդեն լուսանում է, թանձր ու ծանր ամպերի հետևից արևը չի երևում, բայց՝ այնուամենայնիվ, արեվելքը որոշ չափով սպիտակում է: Մաղում է թեթև

անձրեւ: Մերգոյանը ուշադրութիւն չի դարձնում դրա վրա, ի՞նչ կարող էին անել իրեն անձրեւի այդ փոքրիկ կաթիլները: Այժմ նա պատրաստ էր դրանց փոխարեն արծիճի կաթիլներ ընդունելու, միայն թե այդ վիճակում չգտնուէր, միայն թե որպէս գերի նրան չտանէին Փաշխատական շտաբը:

Արդեն լույս է: Մերգոյանը նայում է իր առջևից գնացող Փաշխատին, որը ատրճանակը ձեռքին օրորվելով գնում է: Այդ մի երկարահասակ, նիհար-նիհար մարդ է: Հայ մարտիկը կարող է նրան մի քաջիով գցել: Բայց թշնամին մենակ չէ, նրա կողքից գնում է մի ուրիշ միջահասակ, ավելի տարիքոտ Փաշխատ, նույնպէս ատրճանակը ձեռքին, իսկ հետևից զգում է չորս ավիաների առկայութիւնը: Չէ՛, այդ անխնայ է, դեռ պետք է համրերել, գուցե հետո ավելի նպաստավոր բոսիւներ լինեն, ո՞վ է իմանում, ռազմաճակատում ամենամահափանտկան բանն էլ տեղի է ունենում շատ արագ կերպով:

Անձրեւը գնալով ավելի ու ավելի շատանում է: Մերգոյանին ուղեկցող Փաշխատները բարձրացնում են իրենց շինելի օձիքները, թաղվում նրա մեջ, իսկ ինքը անուամենայնիվ ոչինչ չի զգում, ոչ ցուրտ, ոչ խոնավութիւն:

Ահա մտնում են մի անտառ: Աչնան ցուրտ քամին տերեւաթափ է արել բոլոր ծառերը. գետնին կանաչ տերեւների մի գորգ է փռված, որի վրայով քայլում է գերի հայ մարտիկը: Մեղմորեն օրորվոյ՞ք են երկնամարձ ծառերը: Մոտ մի ժամ խոր անտառի միջով գնում են առաջ: Մերգոյանը մտածում է իր ընկերների մասին, ի՞նչ կասեն հիմա այնտեղ, ստորաբաժանումում, ի՞նչ կասի հրամանատարը: Չէ՞ որ բոլորը համոզված էին, թե ինքը կկատարի առաջադրանքը, կվերադառնա հարուստ տեղեկութուններով: Ինչո՞ւ այդպէս եղավ: Մտքերը հաջորդում են միմյանց: Ահա նա մտածում է նաև իր ընտանիքի մասին, իր սիրած աղջկա՝ Մարիայի մասին, որին թողել է Նյակ քաղաքում ու չգիտի, թե ինչ է պատահել նրա հետ:

Հեռւում, անտառի խորքում երևում է մի սպիտակ վրան, նրան տանում են ուղիղ այն կողմը. այդ երևի հենց Փաշխտաւիան շտաբն է: Վրանի դռանը կանգնած ավինաւոր Փաշխտը կանգնեցնում է խմբին: Վրանից դուրս է դալիս մի օֆիցեր: Նրան զեկուցում են գերմաներեն լեզւով: Մի րոպէս անաջին անգամն է թշնամու լեզուն այդքան մոտիկից լսում: Նա ոչինչ էի հասկանում ասվածից, բայց անշուշտ իր մասին են խոսում:

Նրան մտցնում են վրանը, կապում թևերը, գցում մի անկյուն: Մի ամբողջ ժամ սպասում է այնանդ:

Ներս է մտնում մի թիկնեղ, դաժան դեմքով, բարձրատիճան Փաշխտ: Խեթ-խեթ նայում է հատակին ընկած գերուն, ապա նստում սեղանի մոտ:

Սնցնում է էլի մի քանի ընթերցում: Արամին կանչում են սեղանի մոտ ու կեղծ ժպիտով Փաշխտ սպան հարցնում է նրան.

— Ի՞նչ է քո անունը:

— Արամ:

— Իսկ աղջանո՞ւնդ:

— Միրզոյան:

— Ի՞նչ ազգից ես:

— Հայ:

— Ո՞ր տեղացի ես:

— Հայաստանցի:

Սպան դրում է ինչ որ բան, ծխում, սիգարեթը դնում մի ասպակայ ամոթի վրա ու ասլա չարունակում:

— Բոլշևի՞կ ես:

— Այո:

— Ո՞ր զորամասից ես:

— Չգիտեմ:

— Ձեր գիւլիգիւլի համարը՞:

— Նույնպէս չգիտեմ, ես նոր մարտիկ եմ, ոչինչ չգիտեմ մեր գիւլիգիւլի մասին:

— Ձեր գնդում քանի՞ հրանոթ կա:

— Ասացի, որ ես նոր եմ, ոչինչ չգիտեմ:

— Դու խաբում ես, հիմա մենք այդ կապացուցենք:

Նա կանչում է երկու Փաշխառ զինավորների, որոնք խոկույն խուզարկում են նրան, դրսանել բոլոր թղթերը հանձնում օֆիցերին և ասլա հանում նրա շորերը՝ չինելը, բաձկոնը, նույնիսկ շապիկը: Նա ուրախ էր, որ շապիկը չեն հանում, այլապես սապոգներն էլ կհանելին, իսկ աշխտեղ թաքցրել էր ամենաթանկագին բանը՝ կոմերիտական տոմսը:

Նրա թղթերի մեջ գտնում են մի գրություն, որտեղ խոսվում էր Միրզոյանի պաշտոնի մասին:

Օֆիցերը խոժոռում է դեմքը ու ասում.

— Օ՛, դու ոչ միայն բողբիլի ես, այլև քաղցիկ: Այդ շատ հետաքրքիր պաշտոն է, դու կստանաս քաղցիկներին արժանի հյուսանիրություն:

Ասլա աչքի մի թեթև կկոցով ինչոր բան է հասկացնում կանգնած զինավորին, որը խղահովթով մի ուժգին հարված է իջեցնում Միրզոյանի թիկունքին: Նա սուր ցավ է զգում. դրանից հետո օֆիցերը նորից հարցեր է տալիս: Հայ մարտիկը պատասխանում է միայն այն հարցերին, որոնք չեն կարող վնասել իր զորամասին:

— Իսկ ե՞րբ է հարձակվելու ձեր զորամասը, — դարձյալ հարցնում է օֆիցերը, անհանդիստ շարժումներ անելով:

Միրզոյանը չի պատասխանում նաև այդ հարցին, այն ժամանակ օֆիցերը նորից նշան է անում կանգնած զինավորին: Հայ մարտիկի գլխին խփում են հրացանի փողով և խփում են պինդ, նա ուշաթափ ընկնում է գետին...

Դրանից հետո այլևս ոչինչ չի իմանում, չի իմանում, թե ինչ է կատարվել իր հետ, ուր են տարել. և երբ ուշքի է գալիս, նկատում է, որ օֆիցերը ատրճանակը ձեռքին կանգնած է կողքին, իսկ մի Փաշխառ զինավոր քաշում է իր սապոգները: Բոսկարար նա զգում է գրության լրջությունը: Այնտեղ, այդ սապոգներից մեկի՝ աջ ոտքի սապոգի մեջ պահել էր

կոմերիտական տոմսը, այն տոմսը, որի ստացման համար աշխատանքային ժամանակ սրտատրուի սպասել էր: Հիշում է այն օրը, երբ կոմերիտական ժողովում ընդունել էին նրան կոմսոմոլի մեջ, միաձայն քվե էին տվել, որպեսզի Արամ Միրզոյանը կրի լենինյան կոմերիտականի պատվավոր անունը: Մի քանի օրից ստացել էր նաև տոմսը: Ինչպիսի՜ հրճվանք էր սպառնալու այդ տոմսը նրան. շարունակ զբաղանից հանում էր, նայում, կարդում իր անունը ու նորից սպահում:

Այժմ այդ տոմսին վտանգ էր սպառնում: Նա ցանկանում էր իր կյանքը տալ, բայց տոմսը չտալ: Պինդ քաշեց ոտքերը, քարացրեց, քացի տվեց Փաշխատ ղինվորին: Սպան ատրճանակը ձեռքին նստեց նրա փորի վրա: Նորից քաշում են սապոգը, նորից ինքը մաքառում է ու՝ սպալի հետ միասին, փոսի մեջ. (որտեղ դրել էին նրան ուշադնաց ժամանակ), քաշվում է գեպի առաջ: Օֆիցերը ծիծաղում է, գերմաներեն ինչոր նախատական խոսքեր ասում ղինվորին, այդ երևում է նրա ձայնից, բայց էլի ղինվորը չի կարողանում: Ի՞նչ է ղինվորը վերջը, մտածում է քաղցիկը:

Իսկ եթե հանկարծ մի հրաշք պատահի ու ինքն ապատիի այս փորձանքից, կհամարտա՞ն նրա պատմածներին: Նա ինչքան էլ մաքառում է, այնուամենայնիվ թշնամուն հաջողվում է հանել նրա ձախ ոտքի սապոգը. այժմ մաքառումը աջ սապոգի համար է, այնտեղ է թաքցված կոմերիտական տոմսը: Քաշում են, քաշում են, իսկ ինքը ոտքը քարացրած ղինվորում է ու քացի տալիս: Օֆիցերը հանում է սուրը, մոտեցնում է, որ իբր թե ուզում է կտրել նրա ծունկը, բայց երևի մտածելով, որ այդ ղենկում ավելի դժվար ղուրս կգտնվի սապոգը, հրաժարվում է այդ մոտքից, միայն ավիտով խոցում է նրա ազդրը: Սուր ցավ է դգում Միրզոյանը, բայց նորից մաքառում է. որոշել է մինչև վերջին շունչը պաշտպանել լենինյան կոմերիտականի պատիվը, չտալ տոմսը:

Հենց այդ րոպեին էլ իրենց փոսից մի քանի

քայլ հետո թլայթում է մի արկ, այդ հենց իրենց
պորամասն է, որ սկսել է հարձակումը, որին վաղուց
նախապատրաստվում էին: Հարձակման մասին զխոեր
նույնիսկ գերմանացի օֆիցերը: Մի բռպեում փոթոր-
կաւ կրակը տաին ու վրա է անում անտառի այդ մա-
սը: Թե օֆիցերը և թե ֆաշիստ զինվորը իսկույն խե-
լակորույս փախչում են, թողնելով Միրզոյանին փո-
սի մեջ: Մի քանի քայլ անելուց հետո, օֆիցերը հետ
է դառնում և անկանոն կերպով իր ատրճանակի փամ-
փուշաները կրակում հայ մարտիկի վրա, բարեբախ-
տաբար փամփուշաներից ոչ մեկը չի կաշում: Յավում
է միայն նրա ազդրի այն մասը, որը խոցված էր
սվինոյ:

Նա լսարում է իրեն, իր մեջ մեռցնում ցափի ըզ-
գացմանը ու փորձում ազատ արձակել թիկերը: Գա-
լարվում է հողի մեջ, իր գլխավերևից թռչում են
սովետական արկերի առատ բեկորները: Յեխի կոշտեր
են թափվում նրա գլխին, նրա դեմքին: Գալարվում
է մերթ աջ, մերթ ձախ: Թիկերը ցնցում է, ծալում,
նորից արձակում, մինչև որ կարողանում է աջ թիկը
հանել: Կապի օդակից, իսկ դրանից հետո արդեն հեշտ
է մյուս թիկն ազատելը:

Անցնում է մի քանի բռպե. կրակը դադարում է:
Երևում է, որ իր ընկերները մոտենում են:

Իսկ ինչքան լավ կլինի՝ ամենից առաջ ինքը մանի
գերմանական շտաբը: Գուցե այնտեղ գեո. զործ կա
անելու: Ճիշտ է, նա չունի ոչ գնդ, ոչ փամփուշտ և
ոչ էլ նռնակ, չունի նույնիսկ մի սապոզ, բայց վեր է
կենում և սողեսող մոտենում սպիտակ վրանին:

Արդյոք գերմանացիները փախե՞լ են, թե գուցե
նրանցից մեկը դեռևս վրանումն է: Ի՞նչ փույթ, պետք
է ներս մտնել: Վրանում ոչ ոք չկա: Երևում է, որ
փախել են շատ շտապ: Շատ բան են մոռացել, այն-
տեղ կա նույնիսկ մի արկ: Արամը մոտենում է փայ-
տե արկղին, արդյոք ականապատված չէ՞, կասկածը

մի րոպե կանգնեցնում է նրան, բայց հետո մտածում է՝ մի՞թե նրանք ժամանակ կունենային դրադիւլելու իր համար աղբյուրի անակնկալ պատրաստելով: Չե՛, աղետեղ ըջին: էլ չի կարող լինել: Ոտքի մի հարվածով դեն է գցում արկղը, բայց է անում կտփարիչը, միջին սե կաշուց պատրաստված մի թղթապանակ: Վերցնում է, նայում է վրանի այս ու այն կողմը: Շատ բան կա, բայց ամենից անհրաժեշտն արդեն վերցրել է: Իսկ ինչքա՛ն լավ կլինե՛ր, որ աղետեղ դանակը իր ձախ ոտքի սարդոգը: Նայում է, նայում, բայց դժբախտաբար չի գտնում:

Քաղղեկ Միրզոյանը դուրս է գալիս վրանից: Հրաձգությունը, ճիշտ է, դանդաղ, բայց դեռ շարունակվում է: Իսկույն ընկնում է մի խրամատի մեջ և սպասում: Նոր է միայն զգում, որ մրսում է և շատ է մրսում. նրա վրա չկա ոչ չինել և ոչ էլ բաճկոն, միայն մի բարակ շապիկ է ծածկում իր մարմինը, որը ամբողջովին թրջվել է տեղացող հորդ անձրևից:

Անցնում է մի քանի րոպե: Իր գործատի մարտիկներից մի քանիսը անցնում են մոտով. նրանք հենց իր ընկերներն են: Մեկը նկատում է խրամատում թաքնված մարտիկին ու ասում.

— Այդ դո՞ւք եք, ընկեր քաղղեկ: Իսկ մենք կարծում էինք, որ երեկ դիշեր ձեզ սպանել են: Գորբենկոն աղբյուր գեկուցեց հրամանատարին:

— Օ՛, նա ոչ միայն չի սպանվել, այլև վերադառնում է որպես իրախարան՝ սորոտֆելը ձեռքին, — ասաց դատակի հրամանատարը մոտենալով նրան:

Միրզոյանը դեռ ժամանակ չէր ունեցել բաց անելու սորոտֆելը և նայելու, թե ի՛նչ կա մեջը: Նրան սորոտֆելի հետ միասին տաբան զինվորայի շտաբը: Վերջինս ռադմական տխրը, բայց արին, նայեցին թղթերը, քարտեզները, սպառարկած մի քանի բրոշյուրները, որից հետո հրամանատարը ժպտալով խից նրա ուսին ու ասաց.

— Մաւաղե՛ց, Միրզոյան, շատ կարեւոր փաստաթղթեր եւ գրաւել, դրա համար մենք քեզ կենդանայեցնենք սլաւաբանութեան, իսկ այժմ դնաւ և հանգստացիր:

ԲԱՐԲԱՐՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԲԵՐ

Այն վաչաղ, որի քաղղեկ նշանակւեց Արամ Միրզոյանը, համալրելու էր Լենինգրադի ուղեւորական գերմանա-Ֆիննական գործերի դեմ կռիւղ մի իւրիւրիւր:

Գլխաւորական մարտիւրը հաճուքով ընդունեց վաչաղ ու շարժւեց դեպի հյուսիս, դեպի համառարած ձյան տակ թաղւած ուղեւորականութիւնը:

Այստեղ կռիւ պայմանները միանգամայն այլ էին: Հարաւի տաք կլիմայի տակ մեծացած մարդկանց համար սկզբում դժուար էր լենինգրադյան սառույցները հաղթահարելով կռիւլ թշնամու դեմ: Միրզոյանը սակայն ոչ մի դժուարութեան սուղ չէր ընկճւում: Նա ամենաարագ կերպով տիրապետեց կրովի այն ձկերին, որոնք անհրաժեշտ էին հյուսիսային ուղեւորականութեան համար: Կարճ ժամանակում դարձաւ լաւագույն դահուկավոր:

Այդ այն օրերին էր, երբ թշնամին փորձում էր օղակել Լենինի քաղաքը, բռնադատել երթաւորներին ուղեւոր էր ընկճել հերոս քաղաքի սլաւապանների կողմնակցութեամբ:

Միրզոյանին նշանակեցին հակառակակողմին վաչաղ քաղղեկ: Նա այժմ գործ ուներ գեներլ մի նոր տեսակի հակառակակողմին հրացանի հետ: Արագ կերպով տիրապետելով այդ նոր գեներին, դարձաւ նրա հմուտ գործածողներից մեկը:

Զորամասը ստիպւած էր կռիւելու թշնամու ինքնաթիռներին դեմ, օրվա մեջ մի քանի անգամ Փաշիտական գիշատիչները թախանցելով նրանց դատարարութեան շրջանը, ահարկու ունոցով լցնում էին օդի ու արկեր գցում աջ ու ձախ:

Միրզոյանին սկսեց հետաքրքրել մի հարց՝ արդյոք հնարավոր չէ՞ հակառակորդին ինքնաթիռների դեմ կռիւլ ոչ միայն գնելիթային թնդանոթներով, այլև հենց այն գնեքով, որն օդատարածում էր իր վաշտը՝ հակառակակային հրացանով:

Ընկերներն սկզբում ծիծաղում էին նրա միամտության վրա: Այդ անխմաստ բան էր, ինքն էլ չուտով համոզւեց, որ դրանից բան չի դուրս գա: Բայց չհրաժարւեց հակառակակային հրացանով թշնամու ինքնաթիռ գցելու գաղափարից: Սկսեց ուրիշ ձև մտածել: Նա հրացանը գետեղում էր ծառերի ճյուղերի արանքը, ամրացնում ու սպասում որսի: Հենց որ գերմանական ինքնաթիռը ընկնում էր նրա կրակի շրջանակի մեջ, սկսում էր կրակել՝ մեկ, երկու, տասը...

Ու մի օր էլ, լսով հիշում է կապիտան Միրզոյանը, աշնանային մի մառախլոտ օր, նրան հաջողւեց հենց այդ եղանակով դրել առաջին գերմանական «Մեսսերշմիտտը»:

Այնուամենայնիւ Լենինգրադի տակ Միրզոյանը ավելի շատ գործ ունեւր գերմանական տանկերի հետ, իսկ այդ տանկերի թիւը մեծ էր, գալիս էին օդակօդակ՝ տանկյակներով, երբեմն հարյուրներով: Մի օր նրանց վաշտը ուժեղ կռիւ բռնւեց տանկերի դեմ: Այդ պատահեց մի անտառում: Այնպես եղավ, որ Միրզոյանը մենակ 3 նռնակներով մնաց մի ծառի տակ, այն ժամանակ, երբ անտառի միջով փոքր ծառերը տրորելով, մեծերը քերծելով, թրթուրների ձայնով մթնոլորտը լցնելով, գորշ վիշապների նման առաջ էին սողում թշնամու տանկերը, նրանցից մեկին ուղիղ գալիս էր դեպի Միրզոյանը, բայց խիզախ մարտիկը չսխալեցավ դրանից: Նա լսով էր քողարկված, տանկի անձնակազմը չէր կարող իրեն նկատել և հետո, ուներ 3 նռնակ:

Տանկը մոտեցավ, ջարդեց բալական մեծ մի ծառ, որի ճյուղերն ընկան հենց այն փոսի վրա, որտեղ թաքնակ էր հայ մարտիկը: Այդ լսով եղավ, այժմ նա էլ ավելի լսով քողարկվեց: Բարեբախտաբար մյուս

տանկերն իրենց ուղղությունը փոխեցին: Միջոցանք կռիվելու էր միայն մեկ տանկի դեմ: Նա սրատարով ստատում էր հարմար առիթի, որպեսզի նետի իր նրանակները:

Տանկը խրվելով մի փոսի մեջ, և դեմ առնելով հաստարուն մի ծառի, կանգնեց: Ինչքան աշխատում էր ծառը տապալելով առաջ շարժվել, էէր կարողանում, հագլխի քերժում էր ծառի կեղևը: Կարճեք օրհասական մի պայքար էր սկսվել թշնամու տանկի և ուղևորական մայր հողի աճեցրած ծառի՝ անտառի աշդարքայի միջև: Խոխում էր տանկը, անճոռնի ձախեր հանում, ծուխ արձակում: Իսկ ծառը դիմադրում էր նրան ու հարատ օրորում իր գազաթը...

Այդ լախադույն առիթն էր, որ պետք էր օգտագործել, բոսիի հասարակումն անգամ կարող էր գործին մշտակ, կարող էր տանկը դուրս գալ փոսից ու առաջանալ դեպի իր վաչտի մարտիկների դիրքերը: Նետեց առաջին նռնակը: Նռնակը պայթեց հենց տանկի անխմբի տակ ու կտրատեց նրա թրթուրները: Պարզ է, տանկն աչքև էէր կարող առաջ շարժվել, բայց պետք է նետել երկրորդ նռնակը, անիծյալ Փաշտոնները կարող էին դուրս գալ տանկից ու այն ժամանակ իր համար դժվար կլինեիր միայնակ կռիվ տանկի ամբողջ անձնակազմի դեմ:

Նետեց երկրորդ նռնակը, այդ էլ ճիշտ նպատակակետին դիպավ. պայթեց տանկի բեկորների բակը ու բոցավառվեց երկաթյա հրեշը, հրդեհելով անտառի այդ մասը:

Ի՞նչ եղավ տանկի անձնակազմը, նա չհետաքրքրվեց այդ հարցով, իսկույն դուրս եկավ իր թաքստոցից ու շարժվելով դեպի հարավ, միացավ իր վաչտի մարտիկներին, որոնք արդեն հետ էին մղել թշնամու տանկային դրոհը:

Միջոցանք փոխադրվեց հարավ՝ Տուլայի մարզը:

Տուլան այդ գամանակ վտանգի տակ էր: Վճռա-
կան մարտեր էին մղվում քաղաքի հեռավոր մասուղյ-
ներում: Կարմիր Բանակը 1941 թվի դեկտեմբեր սո-
սիս թե՛ Մոսկվայի ճակատում և թե՛ Տուլայի ու հա-
րավային ռազմաճակատներում՝ մեծագույն հաղթանակ-
ներ էր ձեռք բերում թշնամու դեմ: № զորամասը
նույնպես անցնելով հակահարձակման, բնակավայր
բնակավայրի հետևից ազատագրում էր Փաշխատական
օկուպանտներից: Դավադրական Արամը բախտ ունե-
ցավ լինելու այն մարտիկների շարքերի մեջ, որոնց
փրճակվեց Փաշխատ վանդալներից ազատագրել համաշ-
խարհային մաքի գաղաթներից մեկի՝ Լեյ Տոլստոյի
ծննդավայրը՝ Յատնայա Պոլյանան: Այդ դեկտեմբեր
ամսի կեսերին էր: Խուճապահար փախչող Փաշխտանե-
րը այրել ու քանդել էին բազմաթիվ տներ: Կախա-
ղանների սյուները դեռ մնում էին կանգնած: Հրդեհի
բոցերի մեջ կորել էր Յատնայա Պոլյանայի մի ամբողջ
թաղամասը:

Մարտիկների առաջին գործը եղավ խակույն հանդ-
ցընել հրդեհը: Փաշխտները փորձել էին քանդել ու
հրդեհել նաև Տոլստոյի տուն—թանգարանը, բայց նը-
բանց չէր հաջողվել իրագործել իրենց դիվային ծրա-
գիրը: Ժամանակին սովետական ազնիվ քաղաքացինե-
րը հանգցրել էին հրդեհը:

Մի քոյանը և իր ընկերները ակնածանքով մտնե-
լով Լեյ Տոլստոյի տուն—թանգարանը, զայրույթով
էին դիտում, թե ինչպես նկարները հանվել են իրենց
տեղերից, գրքերը սլատառոտված թափվել ձյունների
մեջ: Դրսում հենց Լեյ Տոլստոյի շիրիմի մոտ, ձյու-
նից դուրս էին ցցված 170 գերմանական օկու-
պանտների գերեզմանը ցույց տվող խաչափայտեր, բո-
յորի գլխին հնամաշ ու կոտորատված սաղաթալտներ:
Դրանք այն սրիկանների գերեզմաններն էին, որոնք և-
կել էին պղծելու սովետական մարդկանց, ամբողջ
աշխարհի առաջադեմ մարդկանց զգալի մասերին աշն-
քան մոտ մի հանճարի հիշատակը: Կատարել էին այդ
դաժանությունները ու հենց այդտեղ էլ ստացել իրենց

պատիժը, ընկել արդարության մերկացված սրից ու
թաղվել Տոլստոյի տան մոտ: Կարծեք հողն անդամ
դժգոհ էր աղալիսի խեղճ իր կրճքում պահելու հա-
մար, կարծեք նա ուզում էր դուրս ժայթքել բորենի-
ների ցեղի այդ վիժվածքների դիակները և նետել
Գերմանիայի դեմքին, որպես հավիտյան անեծք նրա
տխուր անցյալին ու ներկային:

Այլ ու ձախ թափված էին Տոլստոյի տուն—թան-
դարանի իրերը՝ նկարները, պատառոտված դժբերը,
ձեռագրերը...

Միրզոյանը Յասնայա Պոլյանայում մնաց մինչև
1942 թվի վարունը: Կարճ ժամանակում սովետական
աղևիվ աշխատողների եռանդուն ջանքերի շնորհիվ նո-
րից կենդանութուն ստացավ ավերված, քար ու քանդ-
կված քաղաքը: Նորից կոմսլեկտայնորվեց և լացվեց
ուռու մեծ դրոշ Լեվ Տոլստոյի տուն—թանդարանը:

Ահա վենեվ քաղաքը, որ դարձյալ ազատագրվել
էր Կարմիր Բանակի այն զորամասերի կողմից, որոնց
մեջ էր հայ գվարդիականը: Երբ քաղաքն ազատագրե-
լուց հետո մարտիկները չըջում էին փողոցներում ու
դիտում Փաշխատական բարբարոսների դաժանության
հետքերը, մի պատի տակ գտնում են 10—11 տարե-
կան խոշտանդված մի աղջկա դիակ: Գազանները նրան
բռնաբարել և հոշոտել էին հենց դպրոցի ճանապար-
հին: Նրա ոտների տակ ընկած էր դպրոցական պալու-
սակը, լի դառագրքերով ու տետրակներով: Դույնը
դույն մատիտները ցրված էին ձյան վրա: Այլ կողմին՝
ձյունը ներկված էր կարմիր արյունով, իսկ գլխավե-
րեվում թափված թանաքը կապույտ էր ներկել սպի-
տակ ձյան հաստ շերտը:

Մարտիկների պատկեր էր ներկայացնում Անիշա
դյուղը: Այստեղ 160 տնից անխնայ էր մնացել միայն
25 բնակարան, մնացած բոլոր տները վառվել էին,
քար ու քանդ արվել:

Այդ դյուղում Միրզոյանը հանդիպեց մի պառավ
կնոջ, որը նրան շատ բան պատմեց Փաշխատների կա-
տարած բարբարոսությունների մասին: Սրիկաները

Հեղ Կենջ աղջկան կախել էին, միմիայն այն անհիմն կասկածի սխառմառով, թե իբր օժանդակություն է ցույց տվել պարտիզաններին: Ֆաշիստները գերի կարմիրբանակայիններին լցնելով մի տան մեջ, այրել էին: 15 տարեկանից բարձր բոլոր աղջիկներին հալածելու տարել էին անհայտ ուղղությամբ: Բոքենինները մի երեխայի կրծքին տեսնելով Լենինի նկարը, ատրճառակով խփել էին երեխայի կրծքին ու անշնչացած զյել սալահատակի վրա:

Տուլայի մարզի Շիլլինո գյուղում նույնպես անասելի դադանություններ էին կատարվել: Գնդակահարությունը, բռնաբարությունը, կախաղանը, հրդեհն ու թալանը անասելի չափով կիրառվել էին այստեղ: Գերմանացիները 170 կարմիրբանակայինների 7—8 օր ստիպած պահելուց հետո տարել էին մի ստրայի մոտ, հանել նրանց շորերը, կոշիկները, ասպա պատշգամբից մի քանի կիլո եգիպտացորեն թափելով բալը, ստիպել էին, որպեսզի բանակայինները հալածեն և ուտեն, իսկ այդ փիճակում նրանց նկատելով՝ հրատարակել էին թերթերում, ցույց տալու համար, թե կարմիր Բանակի մարտիկները գերի ընկնելուց առաջ լնջալիսի ստիպած ու խեղճ դրության մեջ են եղել: Դրանից հետո այդ 150 կարմիրբանակայիններին լցրել էին մի մարտղի մեջ և ողջ ողջ այրել:

Մի օր, երբ №2 գործառն ապստամբից մի թնակալի և Միրզոյանը իր ընկերոջ հետ դարձյալ չըրջում էր գյուղի փողոցներից մեկում, հանկարծ մի նկուղից դուրս սողալով Միրզոյանի սուճն ցցվեց գունաւ, երեսը մազակալած մի մարդ: Կարծելով որ նա գերմանացի է, Արամը իսկույն ձեռքը տարալ ատրճառակին, որպեսզի կանխի նրա չար դիտավորությունը: Բայց այդ բռնիքն լսեց անձանոթի մեղմ բառերը՝ հայերեն լեզվով.

— Ընկեր, ինձ մի կտոր հաց տուր:

— Իսկ ո՞վ ես դու:

— Ես կարմիրբանակային եմ:

— Բայց ինչո՞ւ այս փիճակումն ես:

— Թագքնովել էի, գերմանացիները ամբողջ տիրապետութեան ընթացքում պահպնել էի այս նկուղում: Իմ 70 ընկերներին սընկաները գնդակահարեցին՝ այ, դիմացի հրապարակում: Ես էլ նրանց հետ կլինեի, եթե չփախչեի: Մութ էր, երբ մեզ փոխադրում էին, նախեցի չբժարապատ, մեզ ուղեկցող ֆաշիստները ինձնից հեռու էին, հազիվ կարողացա ընկնել այս շենքի ցածրատունը: Տունը ամայի էր, նրա տերերը վաղուց փախել էին կամ սպանվել: Սկզբում ինձ խնամում էր մի պառավ կին, ամեն օր հաց էր բերում, երբեմն էլ կերակուր: Կե՛ր, որդի, — ասում էր նա, — իմ զավակի փոխարեն դու կեր: Հետո չգիտեմ ինչ պատահեց, այլևս չեկաի՛ն այդ կինը: Իսկ ես չէի համարձակվում դուրս գալ և ուրիշներից հաց խնդրել: Տասնրորդ օրն է, որ սոված եմ: Այսօր առավոտյան, երբ սովեռական դորամասերը գրավեցին գյուղը, համոզվեցի, որ էլի կարող եմ ապրել, կարող եմ մրեժ լուծել գերմանացիներից: Քո կովկասցու թուխ դիմացից ճանաչեցի, որ դու հայ ես և քեզ գիմեցի հայերեն: Խնդրում եմ՝ հայերենակից, մի կտոր հաց տուր, հետո ես կարատեմ բոլորը, այն՝ ինչ որ պատահեց այս գյուղում, գերմանացիների տիրակալութեան երկու ամսվա ընթացքում:

Մի րոպանը նրան ոչ միայն սնունդ տվեց, այլև վայելեկաներ և, տարալ իրենց զորամասը:

Յուրաքանչյուր ազատագրված գյուղ կամ քաղաք նույն դրությունն էր ներկայացնում, նույն տխուր պատկերը: Գերմանացիների մի քանի ամախ տիրակալությունը ամաչացրել էր շենքաքաներն ու գյուղերը, հյուծել, կմախքացրել էր մարդկանց: Տեական սարսափը դեռևս կենդանի մնացածներին էլ դարձրել էր կիսախեղաղար, ներթալան էակներ: Մարդիկ դժվարանում էին հալատալ, որ ազատվել են գերմանական դժոխքից, այդ նրանց երազ էր թվում, նրանք նույնիսկ դժվարանում էին ստունարյուն կերպով պատ-

մեկ այն սարսափները, որ լուսել էին գերմանական գերիշխանության կարճ ժամանակամիջոցում:

Ֆաշիստական հորդանների այդ դադանությունները է՛լ ավելի բուռն դայրութիւն ու ատելությամբ էին լցնում մարտիկներին սիրտը ընդդէմ անարգ թշնամու: Մերգոյանը տեսնելով այդ ավերիված գյուղերն ու քաղաքները, հիշում էր իր գեղածիծաղ Հայաստանը: Նա լաւ գիտեր, որ գերմանական հորդանները սպառնում էին նաեւ Կովկասին, սպառնում էին Հայաստանին, իր ծննդավայրին: Չէ, նա կմեռնէր, բայց երբեք, երբեք թույլ չէր տա որ որեւէ գերմանացի իր կեղտոտ սաւրդով տրորէ Հայաստանի կուսական յարերը, այդ սարերի ամբիժ ծաղիկներն ու մարդադէտիները, իր արյունոտ դնչով սպաւանի մեր զուլալ աղբյուրներն ու ջրի աղերը:

ՀԱՆՈՒՆ ՍՏԱԼԻՆԳՐԱԴԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ

1942 թվի մայիսին №2 գվարդիական զինվորական եւ կամ պաշտպանելու Ստալինգրադ քաղաքը: Մոսկվայի վրա ձգվող սև ճիրանը առտիճանարար հետ էր մղվել և կուշ գալով փորձում էր բուժել իր վերքերը:

Մայրաքաղաքի վրա կուտակված սև ամպերը ցրվել էին: Դարձյալ արևը իր ճաճանչներով փայլեցնում էր կրեմլյան առաղերի սուտակները:

Այժմ էլ թանձր ամպերը կուտակվում էին հարավի վրա, Ստալինգրադ քաղաքի վրա: Գերմանական օկուպանտները տատնյակ մոտոմեքենայացված զինվորականներ էին նետել ռազմաճակատի այդ հատվածը և օձի նման սողում էին դեպի Ստալինգրադ, դեպի մայր Վոլգա:

Մովետական Միության բաղմազգ ժողովուրդների լավագույն զավակները պաշտպանում էին Ստալինգրադը: Ռուս, ուկրաինացի, բելոռուս, վրացի, ադրբեջանցի մարտիկներին շարքերում հազարավոր հայ երիտասարդներ արիությամբ կռվում էին հանուն Ստալինի անունը կրող քաղաքի պաշտպանութան:

Սևաստոպոլի, Ոդեսսայի, Մոսկւայի պաշտպանութեան փառահեղ տրադիցիաններով զինված՝ Ստալին-գերագլի պաշտպանները կռիւմ էին անօրինակ խիզախութեամբ, տոկոսնութեամբ, համառութեամբ ու վրձնակրանութեամբ: Պատերազմական պայմաններին հատուկ որոշ զփմարությունները, ծանր օրերը չէին հուսահատեցնում քաղաքի քաջարի պաշտպաններին:

Ահա այդ ամուլահեր մարտիկները շարքումն էր Արամ Միրզոյանը: Նա քաղցրեկ էր, նրանց դիվիզիան տեսական մարտերում հյուժում էր թշնամուն, կրճքով պատենէ կանգնում Ստալինգրադի հեռավոր մասույցներում:

Այն վաշտը, որի քաղղեկն էր Մերգոյանը, իր հա-
ճախակի հաղթանակներով աչքի էր ընկնում ամբողջ
ռազմաճակատում և իր իրա հրամայիքում ճակատային
և կենտրոնական մասերի ուշադրութունը:

Ահա մի քանի էպիգրուք Ստալինգրադի ռազմա-
ճակատում կապիտան Միրզոյանի կատարած մարտա-
կան սխրագործութիւններին :

Դոն գետից 170 կիլոմետր աջ նրանց զորամասը
 ղերք գերալեյ, հետ մղելու համար հակառակորդէ մեկը
 մյուսին հաջորդող կատաղի գրոհները: Թշնամին գե-
 քի բոլոր տեսակներից կրակ էր թափում սովետական
 խորամանկերի վրա: Բայց անընկճելի էին Ստալինգրա-
 դի պաշտպանները, որոնք ղինված էին սովետական
 հզոր գեներլ բոլոր տեսակներով և տողորված՝ անարդ-
 թշնամու վերջին մնացորդին մեր տերիտորիայից վրժնա-
 դելու բուռն ցանկությամբ:

Ստալինը դրադի ռադիմաճակատելիում սովետական
կորբերը յուրաքանչյուր օր հարված-հարվածի հետևից
էին հասցնում թշնամուն :

Միացյալ լինելով մաշտը գիրք գրավեց խրատ անուններով :

15 տանել: Մարտիրոսները անհամբեր են, ուզում են
բոլոր առաջ պատժել հանդուգն ֆաշիստներին, հա-
նում են նոնակաները, որպեսզի կտրեն տանկերի ճանա-

պարհը: Գլխադեղիական Արամը արդեւում է նրանց, թույլ է տալիս, որ տանկերը առաջանալով կտրվին դերմանական հետեակից:

Մետաղյա սև դանդախածները դանդաղորեն սողում են առաջ, արդեն մոտ են սովետական խորամտներին: Ճակատագրական բոսի է, աննշան հաղթումն անդամ կտրող է վնասել ոչ միայն ռադամական աշդ հատվածը պաշտպանող ջոկի մարտիկներին, այլև ամբողջ զորամասին:

Մերզոյանը տալիս է մարտական հրաման, մի ակնթարթում տառնյալ նռնակներ թափվում են ֆաշիստական տանկերի վրա, որոնցից 8-ը շարքից դուրս է դալիս: Մնացածները մի քանի բոսի անկանոն կրակ տեղալուց հետո փոխում են իրենց ուղղութիւնը և շարժվում դեպի հետ:

Մարտական առաջադրանքը կատարվել էր հիսնայի:

Մի ուրիշ դեպք:

Մերզոյանը երկու մարտիկներին հետ դիրք էր դրալել այն ճանապարհի եզրին՝ անտառակի մեջ, որտեղից թշնամին մի քանի օր է, որ փորձում է առաջ շարժվել, բայց հանդիպելով սովետական մարտիկներին համառ դիմադրութեանը, չի կարողանում:

Ահա ճանապարհով դալիս են 2 տանկ. երբ նրանք մոտենում են մարտիկներին, միանգամից մի քանի նռնակ թռչում են դեպի տանկերը և սրայթում նրանց թրթուրներին տակ: Անշարժ կանգնած տանկերից դուրս են թափվում ստրճանակներով զինված ֆաշիստները և առաջանում դեպի Արամի թաքնված վայրը:

Սովետական մարտիկները ախտոմատներից ուժեղ կրակ են թափում նրանց վրա: Գերմանացիները չլփոթվում են, անկանոն այս ու այն կողմ շաղ են տալիս փամփուշտները և ապա ստիպւած նահանջում:

Միայն մի մոտոցիկլետ խելացոր արագութեամբ սողում է առաջ, հետևից թողնելով սպիտակ փոշու մի թանձր շերտ:

Միբղոյանի տվտոմատի համազարկը սանձահա-
րում է ամբարտաւան մոտոցիկլիստին: Մեքենան
կանգնում է. ֆաշիստը արյունաթաթախ գլորվում է
փռչիներէ մեջ:

Արամը մոտենում է նրան: Թշնամին անշնչացած
ընկել է: Անհրաժեշտ է պարզել նրա խկությունը:
Գրպանից դուրս եկած զոկումենտները ցույց են տա-
լիս, որ նա օֆիցեր է և ֆաշիստական պարտիայի
անդամ: Նրա շորերին կարված է օֆիցերական տար-
բերանշանը իր համարով:

Այդ նշանից Միբղոյանը շատ էլ բան չի հասկանում,
ինչ որ վերամեներին տառեր, կրճատ բառեր ու թվեր:
Երկու մասի բաժանված ձվաձև նիկելի վրա երկու օ-
րինակով գրված է հետևյալը՝

A. 4/ Jnf. Ers. Btl. mot. 29.

560

Մանրամասնությունները չեն հետաքրքրում հայ
մարտիկին, նա անշափ ուրախ է, որ մի ֆաշիստ էլ
շարքից հանեց: Նայում է իր ոտքերի տակ փռված
սողունի դիակին ու ցատկոտ ասում. — Սրիկա՛, դու
չէ՞ր արդէոք, որ սղծեցիր Յասնայա Պոլյանան, դուք
չէ՞րք, որ ամերեցիք Տուլայի մարզի չեն
դյուզերն ու քաղաքները: Ձեզից մեկը չէ՞ր արդէոք,
որ բռնաբարեց ու խոշտանգեց 10-ամյա այն խեղճ
աղջկան, որն ընկած էր Անիշա գյուղի սալահատակ-
ների վրա և որի ցեխոտված տետրակի մեջ անաւարտ
էր մնացել մաթեմատիկական խնդիրը: Նայում է Ա-
րամը ֆաշիստի լեշին ու պարծենում իր հաղթանա-
կով. այդ նրա իրաւունքն է: Նա վրեժ է լուծում իր
տանայակ ընկերների համար, իր հայրենիքի հասցվող
անարգանքի համար:

Քաղղեկ Արամ Միբղոյանը հաղիվ էր ցանկանում
հեռանալ իր ընկերների հետ, երբ թշնամին սկսեց
զնդակոծել նրանց:

Սովետական մարտիկները պատասխանեցին ուժեղ
կրակով, բայց թշնամին գերակշռում էր նրանց:
Միբղոյանի ընկերներից երկուսը ընկան անհաւասար
կռիվում: Իր դրությունն էլ վտանգավոր էր, թշնամին

այժմ կրակը կենտրոնացրել էր նրա վրա: Մի փոսի մեջ քողարկված կրակում էր ավտոմատից:

Փրկության հույսը շատ աղուտ էր: Այգալեւի վրձ-
ռական դեպքում կամ պատահականությունն է փրկ-
կում մարդկանց, կամ հնարամտությունը: Հայ մար-
տիկը գիտեց երկրորդին, նա փոսի մոտ ընկած գեր-
մանական: օՓիցերի դիակը աննկատելիորեն քաշեց դե-

կապիտան Միրզոյանը իր մարտական ընկերներից մեկի հետ

պի քողարկված խրամատը ու ինքը սողաց աջ: Մի քանի րոպե հակառակորդի փամփուռչոնները ծակծկում էին Փաշիստ մոտոցիկլետի մարմինը, մինչև որ դիակը ամբողջությամբ այլանդակվեց և թշնամին դադարեցրեց կրակը:

№2 զորամասի մարտիկները դիրք էին գրավել մի անտառում: Մի օր, երբ Միրզոյանի վաչախ մարտիկ-

ները շարժական խոհանոցից ճաշ էին ստանում, հանկարծ լալեց կրակոց և մարտիկներից 3-ը ընկան վիրավոր:

Պարզ էր՝ անտառում թաքնված ֆաշիստներ կա-
յին, պետք էր դրանց անպայման գտնել: Միրզոյանը
մարտական առաջադրանք տվեց կես ժամում հայտա-
բերել թաքնված թշնամուն: Ինքն էլ մի կարմիրբանա-
կայինի հետ սկսեց որոնել գերմանացիներին:

Փաշխատներին գտնելու բախտը վիճակվեց հենց
Միրզոյանին: Նա տեսավ, թե ինչպես ծառի երկճյուղ
բնի մեջտեղը նստել էին երկու ֆաշիստներ: Տարբե-
րանչաններից երևում էր, որ նրանցից մեկը պատկա-
նում էր հրամկաղմին, իսկ մյուսը շարքային զին-
վոր էր:

Իսկույն սկսվում է փոխադարձ հրաձգությունը:
Միրզոյանը խաբա տալով ծառերի հետևը, զբաղեցնում
է ֆաշիստներին մինչև այն ժամանակ, երբ նրանցից
մեկը վիրավոր ընկնում է ցած, իսկ օֆիցերի ախտո-
մատի փամփուռները վերջանում են: Ժամանակ չտա-
լով, որ ախտոմատին մոտեցնի փամփուռախի նոր սկա-
վառակ, իսկույն հարձակվում է գերմանացու վրա, և
եր հուժկու բաղուկների մեջ անշարժացնում նրան,
ցած քաշում ծառից:

Գերմանացին գիմաղրում է, ուղում է ազատվել
նրա երկաթյա պրկումից: Բայց դուր՝ օրհասական
ճիգեր է անում: Միրզոյանը զինաթափ է անում նրան
ու ստիպում անձնատուր լինել:

Երբ ավելի քան կես ժամ տևող դոտեմարտից հե-
տո ֆաշիստը համոզվում է, որ իր բոլոր ջանքերն ա-
պարդյուն են ու հանձնվում է, մոլորալով անխաթ
ուռերենով ասում է.

— Ինձ հաղթողը իսկապես հերոս է:

Ապա զգալով իր դրության ողբալիւթյունը, նա
նորից փորձում է մոլեղնել, հայհոյում է հայ հրամա-
նատարին: Միրզոյանը լուռ դիտում է չեղոքացված
զապանի գալարումները:

Չեն կարողանում համբերել սակայն նրա մարտիկ-

այժմ կրակը կենտրոնացրել էր նրա վրա: Մի փոսի մեջ քողարկված կրակում էր ալտոմատից:

Փրկության հույսը շատ ազոտ էր: Այդպիսի վրձնական դեպքում կամ պատահականությունն է վրդկում մարդկանց, կամ հնարամտությունը: Հայ մարտիկը գիմեց երկրորդին, նա փոսի մոտ ընկած գերմանական օֆիցերի դիակը աննկատելիորեն քաշեց դե-

Կապիտան Միրզոյանը իր մարտական ընկերներից մեկի հետ

պի քողարկված խրամատը ու ինքը սողաց աջ: Մի քանի րոպե հակառակորդի փամփուռները ծակծկում էին Փաշխա մոտոցիկլիստի մարմինը, մինչև որ դիակը ամբողջությամբ այլանդակվեց և թշնամին դադարեցրեց կրակը:

№ զորամասի մարտիկները դիրք էին գրավել մի անտառում: Մի օր, երբ Միրզոյանի վաշտի մարտիկ-

ները շարժական խոհանոցից ճաշ էին ստանում, հան-
կարծ լավեց կրակոց և մարտիկներից 3-ը ընկան վի-
րավոր:

Պարզ էր՝ անտառում թաքնված Փաշխատներ կա-
յին, պետք էր դրանց անպայման գտնել: Միրզոյանը
մարտական առաջադրանք տվեց կես ժամում հայտա-
բերել թաքնված թշնամուն: Ինքն էլ մի կարմիրբանա-
կայինի հետ սկսեց որոնել գերմանացիներին:

Փաշխատներին գտնելու բախտը վիճակվեց հենց
Միրզոյանին: Նա տեսավ, թե ինչպես ծառի երկձյուղ
քնի մեջտեղը նստել էին երկու Փաշխատներ: Տարբե-
րանչաններից երևում էր, որ նրանցից մեկը պատկա-
նում էր հրամկաղմին, իսկ մյուսը շարժային զին-
վոր էր:

Իսկույն սկսվում է փոխադարձ հրաձգությունը:
Միրզոյանը խաբս տալով ծառերի հետևը, զբաղեցնում
է Փաշխատներին մինչև այն ժամանակ, երբ նրանցից
մեկը վիրավոր ընկնում է ցած, իսկ օֆիցերի ախտո-
մատի փամփուշտները վերջանում են: Ժամանակ չտա-
լով, որ ախտոմատին մոտեցնի փամփուշտի նոր սկա-
վառակ, իսկույն հարձակվում է գերմանացու վրա: և
իր հուժկու բազուկների մեջ անշարժացնում նրան,
ցած քաշում ծառից:

Գերմանացին դիմադրում է, ուղում է ազատվել
նրա երկաթյա պրկումից: Բայց դուր՝ օրհասական
ճիգեր է անում: Միրզոյանը զինաթափ է անում նրան
ու ստիպում անձնատուր լինել:

Երբ ափելի քան կես ժամ տևող դուռնամարտից հե-
տո Փաշխատը համոզվում է, որ իր բոլոր ջանքերն ա-
պարդյուն են ու հանձնվում է, մոլորալով անխաթ-
ուսերենով ասում է.

— Ինձ հաղթողը իսկապես հերոս է:

Ապա դգալով իր դրության ողբալիությունը, նա
նորից փորձում է մոլեգնել, հայհոյում է հայ հրամա-
նատարին: Միրզոյանը լուռ դիտում է չեզոքացված
զազանի գալարումները:

Չեն կարողանում համբերել սակայն նրա մարտիկ-

ները: Նրանցից մեկը ուզում է իսկույն դատաստան տեսնել ավտոմատով: Միրզոյանը արգելում է նրան և իր բռնած «լեզուն» երկու բանակայիններին հետ ուղարկում է դիվիզիայի շտաբը:

Ինչպես Լենինգրադի ռազմաճակատում, այնպես էլ ալյոսի՝ Ստալինգրադի մատուցներում կռիվիս, Միրզոյանը միշտ փորձ էր անում հակառակային հրացանով ինքնաթիռ գցելու:

Ալյոսի էլ նրա ընկերները թերահավատ էին ալյոսի գործի նկատմամբ և ծիծաղում էին, երբ հայաստանցի հաղթանդամ մարտիկը իր ծնկին դրած վիթխարի հրացանը, նշան էր բռնում գերմանական ինքնաթիռներին: Սակայն նա համառորեն շարունակում էր փորձել իր ծրագիրը: Հակառակային հրացանի համար նա պատրաստեց մի սարք:

Ալյոսի շատ պարզ մի կառուցվածք էր, մեկ մետրանոց մի հաստ ձող ամրացրել էր գետնին, նրա վրա էլ մի սալի անիվ, իսկ անիվի վրա ամրացրել էր հակառակային հրացանը, որը հեշտությամբ կարող էր շուռ տալ ցանկացած կողմը:

Ու մի օր էլ, երբ գեռ նոր էր պատրաստել սարքը, թշնամու ուժգնությամբ մեկը թափանցեց նրանց դատավորության շրջանը: Հրամանատարությունը առաջադրանք տվեց գցել ինքնաթիռը: Որոտացին գնդիկային հրանոթները, Միրզոյանն էլ գործի դրեց իր նոր սխառնի սարքը և սկսեց կրակել, յուրաքանչյուր անգամ ասելով. «Կիևի համար», «Խարկովի համար», «Մինսկի համար», «Յասնայա Պոլյանայի համար», «Իմ հարազատ Հայաստանի պաշտպանության համար»:

Նա չի հիշում, թե դրանցից որին բաժին ընկավ, բայց Միրզոյանին հաջողվեց խփել ինքնաթիռը, որը բոցավառվելով՝ քարի նման ընկավ ցած՝ արտի մեջ:

Բոլորի ուշադրությունը Միրզոյանի կողմն էր, ընկերները շրջապատեցին նրան, սկսեցին շնորհավորել, ավելի մոտիկից հետաքրքրվել նրա պատրաստած

սարքով: Իսկ թերթերի թղթակիցները ուղղակի ձանձրացնում էին նրան խաղձաթխվ հարցերով:

Անցավ մի քանի օր: Խրամատներում ստացված թերթերի մեջ Միրզոյանը կարդաց իր մասին գրվածները: Ճակատային թերթերը շատ ընդարձակ նկարագրում էին Միրզոյանի պատրաստած սարքը և նրա ձեռք բերած հաջողությունը: Այդ թերթերից մեկը հայ մարտիկի մասին գրած հոդվածը վերնագրել էր այսպես. «Ահա նա, գրահահարի ուժը», իսկ մի ուրիշ հոդվածի վերնագիրն էր՝ «Ընկ. Միրզոյանը հակատոնկային հրացանով ցած է գցել Փաշխտական մեկ ինքնաթիռ»:

Նրա մասին գրել էին նաև կենտրոնական թերթերը: «Կրասնայա զվեզդան» «Հարված ինքնաթիռներին հակատոնկային հրացանից» վերնագրով հոդվածում է. «Ստալինգրադից հյուսիս-արևմուտք մեր մի ստորաբաժանի մարտակարգերի վրա առավոտյան երեաց 3 «Մեսերշմիտ»։ Նրանք թռչում էին ցածրից, կրակելով մեր մարտիկների գլուխները վրա դնողացիներից և թնդանոթներից: Արագուժյամբ գործի դըրվեցին հակատանկային պաշտպանություն միջոցները: Գլխարկայի քաղղեկ Միրզոյանը վայրկենաբար վերցրեց հակատանկային հրացանը և կրակ բացեց ինքնաթիռների վրա: Նա երեք անգամ կրակեց, մեկ «Մեսերշմիտ» բոցավառվեց, ու քարի նման ցած ընկավ օդաչուի հետ միասին»:

Զորամասում սկսեցին ուսումնասիրել Միրզոյանի պատրաստած սարքը, առաջարկեցին նրան ձակատային թերթի համար մի հոդված գրել այդ սարքի մասին, որը կատակով կոչում էին «Մ—1»:

Գլխարկական Արամը գրեց այդ հոդվածը, որը տպագրվեց «Կրասնայա Արմիա» թերթում, մարտիկները ուսումնասիրեցին նրա հոդվածը, սկսեցին նրա միջոցով կրակել Փաշխտական ինքնաթիռների վրա և ցած գցել գերմանական ինքնաթիռներ:

Մի օր Միրզոյանի վրա հարձակվեցին գերմանա-

կան 8 ավտոմատավորներ։ Նա անհատապես և օրհասական կռիւի բռնակց նրանց հետ։ Մի քանի ժամվա կատաղի հրաձգությունից հետո, նորից դործը հասաւ ձեռնամարտի։ Դարձյալ անցնելով իր սիրած կռիւի տեսակին, բահով հարձակւեց Փաշխտների վրա ու մոլեգին հարվածներ տեղալով նրանց գլխին, սպանեց 5 Փաշխտ։ Մյուսները նույնիսկ ավտոմատները լցնելու և կրակելու ժամանակ չունեցան ու հագլխի կարողացան խույս տալ անյուծասիրտ կռիկապուցու ցասումից։

Բայց հենց այդ մարտումն էլ նա դարձյալ վիրավորւեց և վիրավորւեց բաւական ծանր։ Նրա գլուխը մի քանի տեղով պատուեց, մի փամփուշտ էլ ծակեց ոտքը։

Նրան ուղարկեցին № քաղաքի հիվանդանոցը։ Մի առ ժամանակ աշխտեղ բուժւեց։ Ոտքից հանեցին արձիճի կտորը, լաւացրին վերքերը։

Նորից ուղարկեցին ձեռքով հայ մարտիկին։ Անդուսալ ցանկություն է դդում էլի լինելու Ստալինգրադը պաշտպանողների շարքում։ Գոսպիտալի կոմիտարը և բժշկական հանձնաժողովը հարգում են նրա խնդիրը և նրան ուղարկում մի նոր ստորաբաժանում, որի հրամանատարն էր մայոր Ստեպանենկոն։ Հենց առաջին օրվանից նա շատ է սիրում Միրզոյանին, առաջարկում կռիւի կործանիչ դումարտակում։

Միրզոյանը պատւով է կատարում նաև նոր պաշտոնը։ Կարճ ժամանակում ընտելանում է նոր միջավայրին ու ընկերներին։

Հենց այդ նույն օրերին Միրզոյանը դարձյալ առիթ ունեցաւ կռիւելու քերամանական կործանիչների դէմ։ Երբ նրանք մի քանի ընկերներով պահակություն էին անում, երեսց դերմանական երկու «Մետեր-շմիտդ»։ Միրզոյանը իր հակառակկային հրացանով նշան բռնեց, մի քանի անգամ կրակեց, կրակեց, մինչև որ նրան հաջողւեց գցել կործանիչներից մեկը։ Դարձյալ նրան ներկայացան թղթակիցներ, նրա մասին

գրեցին դիվիդիայի թերթում և նրան ներկայացրին սլարդեյաւորման:

Մտալինգրադի ռազմաճակատում Միրզոյանն ունէր նաեւ մի հետաքրքիր ժամանց: Հենց որ մարտը մի քանի ժամով դադարում էր, ընկերներին հետ «որսի էր գնում»: Մի քանի հոգով մոտենում էին առաջակողմ դժին, լայլ քողարկվում ու գնդացիները պատրաստ սպասում: Հենց որ թշնամու խրամատներից երեւում էր որեւէ Փաշխա, իսկույն կրակում էին: Միրզոյանն այդ ձևով շատ Փաշխա խփեց: Նրա մարտական հաշվում դրանցված 98 Փաշխաններից 17-ին նա խփել է «որսի» ժամանակ:

Նոյեմբերի կեսերից Մտալինգրադի մատույցները ծածկված էին ձյան հաստ շերտով: Այդ պայմաններում դժվար էր մարտ մղելը, բայց դժվար էր անելի շատ հակառակորդի համար, քան խիզախ սովետական մարտիկներին:

Մի օր Միրզոյանի ստորաբաժանումը առիթ ունեցաւ ծանր մարտ մղելու ձյան լայն ու բարձր բլուրի հետևին թաքնված Փաշխանների դեմ: Հակառակորդը թևերից հարվածում էր Միրզոյանի գործառնին: Հետախույզները տեղեկացրին, որ թշնամին ձյան բլուրի մյուս կողմին գետեղել է մի քանի գնդացի: Հրամանատարութիւնը առաջադրանք տվեց ամեն կերպ խափանել թշնամու կրակային այդ կետերը: Միրզոյանը անցավ աշխատանքի: Ձյան վրայով դրոճել շատ վրտանգամոր էր ու համարադար արդյունք էլ չէր տա: Հնարամիտ հայ մարտիկը որոշեց դժվար աշխատանքով հասնել հեշտ հաղթանակի: Մի քանի մարտիկներով սկսեց «թունել» ստորաբաժանը ձյան հաստ շերտի տակով: Մի քանի ժամ եռանդուն աշխատանք կատարեց: Մոտ երկու մետր լայնութեամբ, համարյա 30—40 մետր երկայնքով մի անցք բացվեց. թշնամին բոլորովին չէր էլ մտածում այդպիսի մի խորամանկ քայլի մասին: Երկարատե ու ծանր աշխատանքից հետո, հանկարծ Միրզոյանի բաճը բաց արեց «թունելի» ելքը ու աշտուղից հայ մարտիկը տեսաւ, թե ինչքան

մոտեցել է թշնամու զնդացրային կետին: Հակառակորդը դեռ գլխի չէր ընկել: Միրզոյանը օգտագործեց առիթը, իր ընկերների հետ միասին նեղ անցքից միմյանց հաջորդող մի քանի ռումբեր տեղացի զնդացիների վրա: Թշնամու բոլոր կրակային կետերը խափանվեցին, իսկ իրենց ստորաբաժանումը աջ կողմից անցավ հարձակման:

ԹԻԿՈՒՆՔԻ ՀԵՏ ՍԵՐՏ ԿԱՊ

Երկամյա մարտերի ընթացքում Միրզոյանը միշտ սերտ կապ էր պահպանում թիկունքի հետ: Միմյանց հաջորդող փոթորիկոտ կռիվների ժամանակ, մարտական տարերքի ամենալարված պահերին նա միշտ հիշում էր սովետական թիկունքը, հիշում էր իր տեսած ու անցած քաղաքները, հիշում էր հատկապես Հայաստանը, նրա սարերն ու ձորերը, իր գյուղը՝ Բայթարը, որտեղ նրա հայրը՝ Շամիրը, մեծ քույրը՝ Սոնան և մայրը կոլխոզում աշխատում էին ռազմաճակատի համար:

Միրզոյանը չատ էր սիրում նամակագրություն պահպանել ոչ միայն իր ծնողների, այլև ընկերների, ծանոթների հետ, որոնք այս կամ այն թիկունքային քաղաքում աշխատում էին կամ ղինվորական ծառայության մեջ էին:

Նրա մեծ եղբայրը՝ Միքայելը նույնպես բանակում ծառայում էր և այժմ մայր է: Երկու եղբայրների նամակագրությունը պահվեց կրկար ժամանակ:

Միրզոյանը՝ յուրաքանչյուր մարտից առաջ նամակ էր գրում իր մայր եղբորը, ծնողներին ու մյուս ծանոթներին: Իսկ երբ նրանցից ստանում էր պատասխան, այդ նրա ամենաերջանիկ ժամն էր: Նա հափըշտակությամբ բաց էր անում նամակի ծրարը ու կարդում ռազմաճակատի համար իրենց կյանքը չի՛նաթող թիկունքայինների աշխատանքի նկարագրությունը:

Նրա հայրը պարզ սողերով գրում էր. «Որդիս, երկու տարի է, ինչ բանակումն ես. բանակումն է նաև Միքայելը, բայց ես դրա համար ոչ միայն չեմ ան-

Հանդատանում, այլև անչափ հպարտանում եմ, որ իմ որդիները ռազմաճակատում կատարում են իրենց հայրենասիրական պարտքը, խմում են ալկոհոլ չափ ֆաշիստ ու արժանանում հայրենիքի և հրամանատարության գովասանքին: Մեր մասին մի՛ մտածիր, մենք լավ ենք ապրում, այս տարի ունենք չափ աշխօր, խել յուրաքանչյուր աշխօրին հասնում է մի քանի կիլոցորեն, կարտոֆիլ և այլ մթերքներ:

Կապիտան Միրզոյանը իր ծնողների ու ռազմաճակատից վերադարձած եղբոր հետ

Քույրերիցդ երկուսը աշխատում են կոլխոզում, իսկ մեկը Ամասիայի տպարանում գրաչար է. նամակ գրիր նաև նրան»:

Ու մի օր էլ Միրզոյանը իր քրոջից ստացավ չափազանց հետաքրքիր մի նամակ, որտեղ քույրը հայտնում էր, որ իր մտերիմ ընկերը՝ Խաչիկը վիրա-

«Լորդէլէ է և երեք ամալա արձակուրդով եկել է գլուղ:

Միբրդոյանի համար այլ նորութիւնը չափազանց ուրախալի էր: Նա շատ էր մտածում իր մանկութեան ընկերոջ մասին: Նրանից բաժանալէ էր, երբ վերափոխ եկել էր Ուֆայի հիվանդանոցը: Դրանից հետո ինչքան ցանկացել էր կապ պահպանել նրա հետ, չէր հաջողուել:

Պատերազմական պայմաններ են, ո՞վ է խմանում, կարող է մի փորձանք պատահած լինի Սաչիկին, մտածում էր նա ու միեկամբում նրանով, որ նրա վրեժը լուծում է տասնյակ ֆաշիստներ խփելով: Հենց նույն օրը նա պատասխանեց քրոջ նամակին ու մի նամակ էլ գրեց Սաչիկին, պատմելով այն բոլորը, ինչ կատարուել էր նրանից բաժանուելուց հետո:

Միբրդոյանի ստուրարածանումը թիկունքից ստանում էր բարձրագոյն ծանրոցներ: Հաճախ անհատական ծանրոցներ էին ստանում մարտիկները բոլորովին անծանոթ մարդկանցից: Մոսկվայում, Մտալինգրադում, կամ մի այլ քաղաքում աշխատող սովետական հայրենասերները կարգալով այս կամ այն ուղղութեամբ կրօնի, ազգի ընկնող մարտիկի մասին, ծանրոց էին պատրաստում և ուղարկում Ց ոտորաբաժանման հրամանատարի հասցեով, խնդրելով հանձնել հիշված մարտիկին:

Այդպէս, մի օր Միբրդոյանն ստացաւ մի ծանրոց Մոսկվայում ապրող մի աղջկանից, որի անունը Լիդա էր: Անձանոթուհին ծանրոցի մեջ գրել էր խոփեղեն, մի ասեղնադորձված թաշկինակ, ոտնիւնքով պարագաներ և մի հայրենասիրական նամակ, որի մեջ հայանում էր, թե Միբրդոյանի անունը կարգալով «Կրասնայա Զվեզդա»-ի մեջ, ցանկացել էր նրան ուղարկել այդ համեստ նիւրը և հեռովից ծանոթութեամբ հաստատել նրա հետ:

Հայ մարտիկը խիույն պատասխանեց ուսու անծանոթուհուն, խոստացաւ է՛լ ավելի մեծ հաջողութիւններով արդարացնել իրենց հեռակա մտերմու-

Թյունը: Դրանից հետո մի քանի անգամ նամակ ստա-
յալ այդ աղջկանից ու միշտ պատասխանեց: Ճիշտ է,
ներա՞նք միմյանց չէին տեսել, նույնիսկ նկարներ էլ
չէին փոխանակել, բայց կարծեք չատ լավ ծանոթ
էին, կարծեք, եթե մի օր Մոսկվայի փողոցներից
մեկում տեսնեյին միմյանց, կարող էին ճանաչել ի-
րար, այդքան հարազատ էին զգում մեկմեկու:

Այդ օրերին Միրզոյանը թերթերից խմացալ իր
համար բախական ծանր մի լուր: Կենտրոնական թեր-
թերից մեկում մի գլխթղթակից հոգված էր գրել Նյսկ
քաղաքում հիտլերականների կատարած գաղանու-
թյունների մասին: Հոգվածում Արամը հանդիպեց իր
սիրած աղջկա՝ Մարիա Մեյնիկովայի անյանը: Մար-
սափելի բան էր կատարվել նրա հետ: Գերմանացի
սպանները քաղաքի գրադումից հետո Մեյնիկովային
վերցրել էին իրենց մոտ աղախին, պահել 7—8 օր, ո-
րից հետո խոչտանդել էին ու կտխել:

Միրզոյանը լավ էր հասկանում իր սիրած Մա-
րիայի նկատմամբ գործադրված այդ գաղանության
պատճառը: Հախանական էր, որ նա չէր հանդուրժել
գերմանացի սպանների իրեն հասցրած անպատվություն-
ը: Այո, — լավ էր ճանաչում Մարիային, — նա ուներ
այնքան համարձակություն և պատվասիրություն, որ
մահը նախընտրեր Փաշխտանների կողմից հասցվող ան-
պատվությունից:

Մի քանի օր Արամը ծանր տպալորության տակ
էր: Մարիայի պատկերը չէր հեռանում նրա հիշողու-
թյունից: Խեղճ աղջիկ, ինչպիսի գաղանության զոհ
էր գնացել. հաճախ հանում էր նրա նկարը, նայում
ու հիշում Նյսկ քաղաքի այդ ուրախ, ճարպիկ, զարդ
ու համեստ աղջկան:

Բայց կարծեք ավելի ևս ծանրացնելու համար Միր-
զոյանի ղիշտը, թերթերում երևաց երկրորդ հոգվա-
ծը: Այդ Իլյա էրենբուրգի «Գերմանացին» հոգվածն
էր, որ տպագրվեց թե «Կրասնայա Զվեզդա» և թե
«Իզվեստիա» կենտրոնական թերթերում ու ռազմաճա-
կատային բոլոր թերթերում: Այնտեղ էրենբուրգը մեջ

էր բերում՝ դերմանական ղինված ուժերի առաջին ստանկային բանակին կից 626-րդ խմբի գաղտնի գաշտային ոստիկանության քարտուղար Ֆրեդրիկ Շմիտ-տի օրագրից մի քանի հատված:

Ֆաշիստ սպան իր օրագրում ցինկ կերպով նկարագրում էր, թե ինչպես մարտի 23-ին ծեծել էր մի կնոջ, որը իբր թե յոսիածուլթունից բան էր դողացել: Դնդակահարել էր երկու երեխաների, որոնց կասկածել էր լրտեսության մեջ: Մարտի 28-ին դնդակահարել էր մի տղամարդու և մի կնոջ՝ այն բանի համար, որ կասկածել էր, թե սառցի վրայով ուղում են անցնել սովետական կողմը, իսկ ապրիլի 17-ի համար դերմանացի սպան պարզապես գրել էր. «Այլիկները՝ Մարիան, Աննան, Վերան երգում ու պարում էին իմ մահճակալի մոտ, ևս բնակարանումս աղջիկներից երկուսին ծեծեցի, խփելով նրանց մերկացրած հետույքներին»: Ապրիլի 10-ին սպան գրել էր. «Երբ առավոտյան Մարիան բաց է անում լուսամուտը, արևի պայծառ ճառագայթները լուսավորում են իմ մահճակալը: Այժմ ուռել է իմ քիթը: Մարիան ոջիլ է փրնտում իմ վրա: Ես նորից դանակոծության ենթարկեցի մի քանի աղջիկ և տղա՝ այն բանի համար, որ նրանք չէին ցուցակագրվել»:

Պարզ էր, այդ հենց նույն Մարիան էր, որին Միրզոյանը սիրել էր, ճիշտ է, այդտեղ ազգանուն չկար, բայց կար հիշատակություն, որ նա դերմանացի սպայի մոտ եղել էր ադախին, և հետո, նրա քրոջ Աննայի անունն էլ կասկած չէր թողնում այդ մասին: Եվ փերջապես միևնույն չէ՞, ինչպիսի Մարիա էլ լինի, նույնն է, նրանց նկատմամբ կատարված այդ հրեշտությունների համար պետք է վրեժ լուծել, պետք է վրեժ ինդիր լինել անպայման:

Այդ ժամանակ Միրզոյանը վաշտի հրամանատար էր: Երբ նրա օգնականը հարցրեց Միրզոյանի տխրության պատճառը, Արամը պատմեց բոլորը, պատմեց Եյակի աղջկա մասին, իր սիրո մասին և նրա հետ կատարված զժրախտության մասին:

Նրանք որոշեցին վրեժ լուծել:

Այդ օրը նա բլինդաժուռ հորը նամակ էր գրում և հարցնելուց հետո նրա աշխօրերի թիվը, իր մասին գրում էր. «Եթե իմ մասին էլ հարցնում եք, ես լավ եմ, իմ աշխօրերի թիվը արդեն հասել է 98-ի»:

Հենց այդ ժամանակ նրանց գլխավերեւում լավեց ֆաշիստական ինքնաթիռի ուռնոցը: Միրզոյանը և նրա տեղակալն սկսեցին կրակել ինքնաթիռի վրա. նրանք մրցում էին միմյանց հետ, ուզում էին անապաման Մարիայի վրեժը լուծելու մեջ շահել առաջնութուն: Յուրաքանչյուր կրակոցի ժամանակ երկուսն էլ կրկնում էին.

— Ձա Մարիյու (հանուն Մարիայի):

Մի քանի կրակոց զուր անցավ: Բայց Միրզոյանի 4-րդ, թե 5-րդ կրակոցի ժամանակ ֆաշիստական ինքնաթիռը ճոճվեց և կորցնելով ուղղութիւնը, թափալուր՝ արագ խոյանքով ընկավ ցած:

Այրամիւս թիւում էր, թե իր սիրած աղջկանը բռնաբարող ու կախող ֆրիցը հենց այդ ինքնաթիռի մեջ է նստած:

Նա ուրախությամբ հենց նույն օրը մի նամակ գրեց էրենբուրգին և հայտնեց, որ Մարիայի վրեժը սկսել է լուծել...

ԱՐԺԱՆԻ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ

1942 թվի դեկտեմբեր ամիսն է: Սովետական զորքերը ռազմաճակատի բոլոր հատվածներում անցել էին հակահարձակման և յուրաքանչյուր օր տասնյակ բնակավայրեր, մի քանի քաղաքներ էին ազատագրում գերմանա-ֆաշիստական օկուպանտներից: Ռազմաճակատի Ստալինգրադի հատվածում գերմանական 22 դիվիզիա չրջապատման մեջ էր: Սովետական մարտիկները օրեց-օր համառ մարտեր մղելով գերմանացիների դեմ, սեղմում էին օղակը: Անխուսափելի ու չընչացման դատապարտված գերմանական մոտո-հետեւական զինվորականները օրհասական ճիգեր էին

գործադրում ձեռքբեւանցնելու համար սովետական պաշարումը:

Մերգոյանի վաչտը յուրաքանչյուր օր մի քանի անգամ անցնում էր հարձակման և մեծ վնաս սրտոճառում թշնամուն:

Մի անգամ այն հատվածում, որտեղից գրոհում էին Մերգոյանի վաչտի մարտիկները, գերմանացիները փորձեցին հարձակման անցնել և տանկերի ու հետևակի մեծ ուժեր մարտի նետեցին:

Մերգոյանն իր ընկերներին հետ միասին սառնար-յունությամբ ընդունեց մարտը, թողեց, որ թշնամու տանկերի առաջին խումբը շարժվի դեպի իրենց դասովորության բնադձերը: Ապա մի անգամից փոթորկոտ կրակ տեղաց տանկերի վրա: Հակառակակային հրացաններից տեղացող ուժեղ կրակը, սովետական մարտիկներին նոնակները կամեցնեցրին գերմանական տանկերը, նրանցից մի քանիսին շարքից հանեցին, իսկ մյուսներին ստիպեցին նահանջել:

Տանկերի հետևից սակայն գալիս էին ավտոմատայինները: Ավտոմատները կրճքներին պատրաստ սրահած, երթալին քայլով առաջանում էին Փաշխատները, փորձելով «սրխիսիկ» գրոհով ընկճել սովետական մարտիկներին արիւթյունը:

Մերգոյանը մի քանի ընկերներով սարի ստորոտում խրամատներ է մեջ էր: Վերևից ավտոմատայինները ոչ միայն ավտոմատային կրակ էին տեղում, այլև նոնակներ էին նետում: Գնդակները սուրում էին խրամատի վրայով, իսկ նոնակները ընկնում էին խրամատի մոտերքը: Մի քանի նոնակ ընկավ հենց խրամատի մեջ, բայց Մերգոյանն ու ընկերները՝ բռնելով՝ չեղոքացրին նոնակների ուժը: Այդպես երկու նոնակ բռնեց Մերգոյանը, բայց երրորդը պայթեց: Ծանր վիրավորվեց և՛ ձեռքից, և՛ ուսից ու գլխից:

Մանիստրական քույրերը խոկույն նրան փոխադրեցին դաշտային հիվանդանոցը և այնտեղ ցույց տվին թուաջին օգնությունը: Այդ առիթով ռազմաճակատի թերթերը նորից հոգվածներ տպագրեցին նրա

մասին: «Կրասնայա Արմիա» ճակատային թերթը իր 1943 թվականի հունվարի 2-ի - №-ի մի էջը հատկացրեց նրան, այդ էջի ամբողջ ճակատով մեկ գրելով «ԱՐԱՄ ՄԻՐԶՈՅԱՆԸ ԶՐԱՀԱՀԱՐՆԵՐԻ ԶԱՐԴԸՆ ՈՒ ՊԱՐԾԱՆՔՆ Է— Հայաստանի խիզախ զավա-կը հակառակադիմ հրացանով ցած է գցել գերմանա-կան չորս ինֆանտրի և խիել է երկու տանկ:

Բացի այդ՝ թերթի նույն էջում Միրզոյանի մասին գրված է ընդարձակ հոդված՝ «Պատուհաս գերմանա-կան ինքնաթիռների ու տանկերի համար» վերնագրով: Իսկ նույն թերթի առաջնորդողը խիզախ հայ մարտիկի մասին գրում էր.

«Հազարավոր մարտիկներ, հրամանատարներ ու քաղաշխատողներ կառաղի ճակատամարտերում հռչա-կեցին իրենց անուններն անօրինակ խիզախությամբ, շինվորական բարձր հմտությամբ:

Այսօր մեր թերթում գետեղված է մի հոդված, որը պատմում է հայ ժողովրդի քաջարի զավակ ավազ-լեյտենանտ Միրզոյանի հերոսությունն ու մարտական հաջողությունը: Անվահեր զրահահարի մարտական հաջիլ մեջ, բացի թշնամու խիստած երկու տանկից, կա ոչնչացված 4 Փաշտուտական գիշակեր: Այժմ Միր-զոյանի գյուղան օգտագործվում է զրահահարների շատ ստորաբաժանումներում:

Իսկ որքան հիանալի հրաձիգներ, դնդադրարդներ, ականաձիգներ, հրետանավորներ, սակրավորներ, տան-կիստներ, օդաչուներ ունենք մենք: Ճակատայինների մարտական ընտանիքը, միաձուլված հայրենական պատերազմի ազատագրական բարձր նպատակով, հա-մակված անջնջելի ատելությամբ դեպի մարդկության ոխերիմ թշնամիները՝ գերմանական բանդիտներն ու նրանց կամակատարները, միահամուռ թափով, աներ-կյուղ մարտի է գնում և հաղթանակ է նվաճում»:

(«Կրասնայա Արմիա», 2 հունվարի, 1943 թ.)

Թերթի այդ համարում հրապարակվեց նաև հայ մարտիկի նկարը հետևյալ մակադրությամբ. «Մեր ուղիմարձակատի հերոս Արամ Միրզոյանը»:

Մերզոյանի գլխի վերքերը լավախան ծանր էին, նոնալի բեկորներէց երկուսը նրա մաշկի մեջն էին դեռ, մնասլել էր նաեւ ձախ ախանջը: Սակայն մարտուրի մեջ կոխված երիտասարդն արհամարհում էր ցավը և խնդրում բժշկներէց, որպեսզի չուտ լավացնեն իրեն ու զուրա գրեն հիւանդանոցից:

Նրան փոխադրում են մի դոսպիտալ, որտեղ բուժվում է մի շատ հմուտ վիրաբույժի կողմից:

Այդ ժամանակ նա պարտիայի թեկնածու էր. Անհամբեր սպասում էր, որպեսզի ընդունվի Համ. Կ(բ)Պ անդամ: Նա իր ամբողջ մարտական գործողություններով միանգամայն արդարացրել էր իրեն և ապացուցել, որ արժանի է Լենինի-Ստալինի պարտիայի անդամ լինելու:

Մի ամբողջ ամիս նա բուժվեց այդ հիւանդանոցում: Վերաբույժ Ուտկինը ոչ մի ջանք չէր խնայում, որպեսզի օր առաջ առողջանաւ խիզախ հայ մարտիկը: Նրան ջերմ սիրով ու զուրկութանքով էին շրջապատում նաեւ բժշկական քույրերը, որոնցից հատկապես Լիտվինան ամեն բոպէ հետևում էր նրա վերքերի բուժմանը, ցույց տալիս անհրաժեշտ օգնություն:

Օրեցօր ապաքինվում էր կապիտան Մերզոյանը: Գեկտեմբերի 28-ին նրան հայտնեցին, թե գալու են իրեն պարգևատրելու: Նա լսել էր, որ ավելի քան մի ամիս առաջ իր պարգևատրման մասին հրաման եղել է, բայց դեռ չէր ստացել այն թանկագին նվերը, որ իր կատարած սխրագործությունների համար նրան շնորհել էր ՍՍՌ Միության Գերագույն Սովետը:

Երեկոյան ժամը 6-ին քույր Լիտվինան հայտնեց, որ արդեն գալիս են գեներալ-գնդապետ Ռոկոսովսկին, ռազմական խորհրդի անդամներ՝ գնդապետներ Կրաւլին, Պետրովը և գոսպիտալի պետը:

Թափով բացվում են հիւանդանոցի սրահների դռները ու մարտական քայլերով Ռազմխորհրդի անդամները մտնում են այն սենյակը, որտեղ պառկած էր Մերզոյանը:

Հայ մարտիկը նրանց մեջ իսկույն ճանաչում է մի-
ջահառակ, նուրբ ու գեղեցիկ գլխադժով գինավորա-
կանին՝ Ռոկոստովսկուն, որին այնքան սիրում են
Ստալինգրադի պաշտպանները։ Նրա անվան հիշատա-
կումը անգամ խանդավառում է խրամատներում
թշնամու գեմ կռվող մարտիկներին։

— Ո՞վ է Միրզոյանը, — լսվում է հիմնականոցի
կամարների տակ դուստրտալի բժշկի ձայնը։

— Ես, — ասում է հայ մարտիկը ու կանգնում
մահճակալի մոտ։

— Ի՞նչպե՞ս եք ձեզ զգում, երիտասարդ, — ասում է
Ռոկոստովսկին կանգնելով մահճակալի գլխավերևում։

— Լավ, — պատասխանում է Միրզոյանը։

— Ի՞նչպե՞ս պատահեց, որ վերապրեցիք։

Միրզոյանն ամոթխածությամբ լուծում է։ Բժիշկը
գեկուցում է հայ մարտիկի վերքերի ու բուժման ըն-
թացքի մասին։ Գրանից հետո Ռոկոստովսկին խոսքն
ուղղելով կապիտան Միրզոյանին՝ ասում է.

— Հայրենիքի համար կատարած ձեր ծառայություն-
ները գնահատելով, ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի Նա-
խագահության կողմից ռազմաճակատի Խորհուրդը ձեզ
պարգևատրում է «Հայրենական պատերազմի առաջին
աստիճանի» շքանշանով։ Ստացե՛ք շքանշանը և շարու-
նակեցե՛ք ձեր հերոսական սիրապորձությունները։

Սպա նա սեղմում է Միրզոյանի ձեռքը, համբու-
րում նրա ճակատը ու շնորհավորում։ Հայ մարտիկի
ձեռքը սեղմելով շնորհավորում են նաև ռազմական
խորհրդի մյուս անդամները, իսկ քույր Լիտվինյան
մեղմ ժպտում է. այդ նշանակում է, որ նա հետո՝
թանկագին հյուրերի մեկնումից հետո կհայտնի
իր շնորհավորանքը։

Միրզոյանն ուրախությունից անչափ հուզված,
հագլիվ կարողանում է մի քանի նախադասությունով
հայտնել, որ գրանից հետո է՛լ ավելի կլարի իր ու-
ժերը և կանի ամեն ինչ, որպեսզի օր առաջ ջախջախ-
վի թշնամին, ոչնչացվի մեր երկիրը խուժած վերջին
օկուպանտը։

Միրզոյանը շուտով ստացավ պարտիական տոմսը, որին աշխատանքի արժանացնելու համար նա ծնողներին գրած նամակներին մեկում գրել էր։—

«Կամ հայրենիք կվերադառնամ պարտիական տոմսը գրպանումս, շքանշանը կրծքիս, և կամ ողջ էլ մնամ՝ չեմ վերադառնա։ Բանակ մեկնելիս խոստացել եմ հաղթական վերադառնալ, ես կկատարեմ իմ խոստումը»։

Այժմ նրա գրպանում կար պարտիական տոմսը, իսկ կրծքին՝ շքանշան։ Հիմա նա անգուստ ցանկություն ուներ կարճ ժամանակով լինել իր ծնողների մոտ և ցույց տալ, որ արվարացրել է նրանց հույսը, որից հետո նորից նետվել պատերազմի փոթորիկի մեջ։

Վարդիայի կապիտան Ա. Միրզոյանի կիսանդրին։ Գործ՝ Արվեստի վաստակավոր գործիչ, Բանդակագործ Արա Սարգսյանի։

Հրամանատարությունը հարգեց նրա ցանկությունը և գլխավոր ծառայությունները,

նահատելով նրա մատուցած մեծ

Նրան մի ամսով արձակուրդ տվեց վերադառնալու հայրենիք:

Ինչպիսի՜ մազնիսական զորությամբ էր նրան ձգում մայր Հայաստանը, նրա հայրենի օջախը: Կարծեք երկաթուղին ավելի դանդաղ էր ընթանում, քան հետևում մարդը, նրան թվում էր, թե եթե ոտքով գնա, ավելի շուտ կհասնի Բայթար, ավելի շուտ կընկնի իր մօր կարոտակեզ գիրկը:

Գվարդիայի կապիտան Արամ Միրզոյանը մի ամիս հյուր եղավ Երևանում: Մայրաքաղաքի աշխատավորությունը մեծ խանդավառությամբ ու բերկրանքով ընդունեց նրան: Ընդամենը մի տասնօրյակում նա հանդիպում ունեցավ ավելի քան 20 հիմնարկ-ձեռնարկությունների աշխատավորության հետ: Քաղաքի բանվոր-ծառայողները, բազմահազար ուսանողությունը անսահման հետաքրքրությամբ էին լսում հայ անվեհեր մարտիկի սիրազործությունները:

Մյթմ Գվարդիայի կապիտան Միրզոյանը նորից մեկնելու է ուղամահատ, մեկնելու այն փոթորկոտ կովի մեջ, որտեղ դարձնում է մեր երկրի ազատությունը, Փաշիգմի վերջնական ջախջախումը:

— Բարի ճանապարհ, խիզախ կապիտան:

ԱՇՈՒՂ ՀԱԶՅԱՆ

ԿԱՊԻՏԱՆ ԱՐԱՄ ՄԻՐՉՈՅԱՆ

Զենքը ձեռքիդ քշնամու դեմ
Անտիկ ու անհաղթ մի վեմ,
Քաջությունդ պետք է գովեմ,
Կապիտան Արամ Միրզոյան:

Իննսուևութին սպանեցիր,
Թշնամու մեջ սարսափ զցիր,
Քաջի խնուն վաստակեցիր,
Կապիտան Արամ Միրզոյան:

Ֆաշիստներից բռնվեցիր,
Մահու պատժով չարչարվեցիր,
Վերքդ կապիր, ազատվեցիր,
Կապիտան Արամ Միրզոյան:

Թշնամուն արիք ցիր ու ցան,
Կրժքիդ կախիր շփանշան—
Քեզ պես քաջերին միշտ արժան,
Կապիտան Արամ Միրզոյան:

Հաջյանս կարդաց այսպես,
Քաջությունդ լսեց պես-պես,
Արժվի նման սրտես,
Կապիտան Արամ Միրզոյան:

ՀՐԱՄԱՆ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻ ԶՈՐՔԵՐԻՆ

26 նոյեմբերի, 1942 թ. № 67, Գործող Բանակ

ՍՍՌ Միության Գերագույն Սովետի Նախագահության անունից, գերմանական զավթիչների դեմ մղվող պայքարի ճակատում Հրամանատարության մարտական առաջադրանքները օրինակելիորեն կատարելու և այդ ժամանակ ցուցաբերած խիզախության և արիության համար, պարգևատրում եմ՝

Հայրենական պատերազմի առաջին աստիճանի
շքանշանով

1. Կրտսեր սերժանտ Ալեքսեյ Նիկոլաևիչ Դիմիտրիենկոյին
2. Կրտսեր քաղզեկ Պյոտր Իվանովիչ Կրիվասպիցկուն
3. Քաղզեկ Արամ Շամիրովիչ Միրզոյանին

Հայրենական պատերազմի երկրորդ աստիճանի
շքանշանով

1. Լեյտենանտ Կոնստանտին Իվանովիչ Արսենևին
2. Կարմիրբանակային Անատոլի Անդրեևիչ Ժելենկոյին
3. Կարմիրբանակային Իսաա Եմելյանովիչ Կուզնեցովին
4. Սերժանտ Ալեքսեյ Դեմյանովիչ Կուրգելին
5. Ավագ լեյտենանտ Պավել Իվանովիչ Պիգարևին
6. Կարմիրբանակային Նիկոլայ Յակովևիչ Ֆուկալովին:

ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՐՉԱԿՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐՏԵՐԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

(«Կրասնայա Արմիա» թերթի 1942 թ. դեկտեմբերի 7-ի առաջնորդողից)

«...Մամբ ին ձմեռվա մարտերը, զգվարին է խորը ձյուններով անցնող ճանապարհը: Բայց որքան էլ ծանր լինի ճանապարհը, նա տանում է դեպի առաջ, ուստի չկա մի ուժ, որը կարողանար կանգնեցնել մեր մարտիկներին: Մարտիկները, հրամանատարներն ու քաղաչառատողները 17 ամսվա ընթացքում քննություն տվին կրակով և պողպատով: Նրանց դեմքերը խանձված են մատուղի ծխով, աչքերը ավելի սրատես են քան լազեինը, մկաններն անխելի ամուր են քան մետաղը:

Ահա նրանք՝ հրաշք դյուցադուռները:

Քաղզեկ Միրզոյանը ռազմաճակատումն է Հայրենական պատերազմի առաջին իսկ օրերից: Նա հմուտ մարտիկ է, դիտե հաղթական դուրս գալ թշնամու դեմ մղած ամեն մի կռիվից:

Միրզոյանը մի քանի անգամ վիրավորվել է, շատ արյուն է կորցրել, բայց երբեք չի կորցրել իր հասկառը դեպի հաղթանակը: Այսօր մենք ուրախությամբ տեղեկանում ենք, որ քաղզեկ Միրզոյանը պարգևատրվել է Հայրենական պատերազմի առաջին աստիճանի չքանչառով: Արժանի պարգևով պատվիկցին հերոսի մարտական սխրագործությունները:

Այսօր պարգևատրվածների ցուցակում հանդիպում ենք աշխլիսի մարդկանց անունների, որոնք կայուն են պաշտպանության աստարեզում, որնթաց ու հանդուգն են հարձակման մեջ, աշխլիսի մարդկանց անունների, ովքեր համարձակ դրոհի են գնում թշնամու ամբությունների վրա, մտածելով ոչ թե մահվան, այլ հաղթանակի մասին...»:

ՊԱՏՈՒՀԱՍ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԹԻՌՆԵՐԻ ԵՎ ՏԱՆԿԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Պատերազմը Հայաստանի հեռավոր, դուրս մ'չուլույ
պատած նախալեռներից աչտեղ՝ մերձվորդյան ան-
ծայրածիր տափաստանները նետեց ավազ լեյտենանտ
Արամ Շամիրի Միրզոյանին: Այսօր նա նամակ է ու-
ղարկում հայկական Բայթար գյուղը, իր հորը.—

«Թանկագին հայր: Այս նոր տարվա դեմավոր-
մանը ես դեռ չեմ կարող ներկա գտնվել՝ պատե-
րազմում եմ: Ես քեզ խնդրում եմ՝ նոր տարվա
մեր ընտանեկան երեկոյին իմ փոխարեն երեք
րաժակ լցնես՝ մեկը ռազմաճակատում մարտնչող
քո չորս որդիներին համար, մյուսը՝ չուտափուլթ
հաղթանակի և մեկն էլ մեծ Ստալինի համար»:

Մինչև հերթական ստուգումը դեռ ժամանակ կա:
Եվ Միրզոյանը վերհիշում է իր անցած ուղին: Ամեն
ինչ, իհարկե, չես վերհիշի: Բայց կան թշնամու դեմ
մղված անմոռանալի կռիվներ, որոնք երկար ժամա-
նակ կմնան հիշողության մեջ:

Արամը իր ընկերոջ հետ միասին հետախուզություն
էր կատարում: Հանկարծ դարանից նրանց վրա հար-
ձակվեցին 11 գերմանացի: Ուզում էին կենդանի բռն-
նել, բայց հաշիվները սխալ գուրա եկավ: Դյուցազնա-
կան կառուցվածքով, ճարպիկ ֆիզկուլտուրնիկ և
ըմբիշի որդի Միրզոյանը առանց տատանվելու ընդու-
նեց մարտը: Ասենք՝ նրա ընկերն էլ նրանից պակաս
չէր իր ուժով: Արամը, կրակոցներով աղմուկ չբարձ-
րացնելու համար, բարձրացրեց բահը և նրանով գե-
տին գլուխը չորս ֆրից:

Մի այլ անգամ, երկու գերմանացու հետ իր մղած
մենամարտում, Միրզոյանը ճարպկորեն, խուսափելով
ավիանային հարվածից, ինքը խոցեց՝ երկու ֆուշիստ:

Այս բոլորը հանդիպումներ էին գերմանացիներին հետ աշտպես առած «ոչ ըստ պրոֆեսիայի»: Միրզոյանը զրահահարներին հրամանատար է և իր հիմնական խնդիրն է համարում պայքար մղել թշնամու տանկերի դեմ: Արամը գերմանական զրահի հետ առաջին անգամ հանդիպում ունեցավ Դոնում: Զրահահարները պատկեցին ճանապարհի եզրին, որը թշնամու տանկերի ամենահալմանական ուղղությունն էր: Հանկարծ ճանապարհ դուրս եկավ գերմանական մի մոտոցիկլիստ՝ տանկային հետախուզություն: Միրզոյանն իսկույն գլորեց նրան: Պարզ էր, որ այժմ պետք է երեւիային տանկեր: Եվ իրոք՝ շուտով երևաց թշնամու 8 մեքենա: Մեր անձնակազմերը հաջող էին ընտրել գիրքերը և լավ քողարկված էին: Տանկերը նրանց չնկատեցին նույնիսկ այն ժամանակ, երբ մոտեցան մինչև 50 մետր: Դերմանացիները տանկի թնդամոթներից կրակում էին զրահահարներին գլխի վրայով: Բայց մեր անձնակազմերը դաշունային գիսուկ կրակ բացին Փաշխտների վրա: Ութը տանկն էլ խախեց: Դրանցից երկուսը խիեց Միրզոյանն անձամբ:

Միրզոյանը վաղուց ի վեր իր հաշիվներն անի թշնամու ինքնաթիռների հետ: Նա իր մարտական մկրտությունն ստացել էր դեռ հուլիսին, մի այլ զորամասում, երբ նրա ստորաբաժանումը խմբային կրակով ցած էր գցել «չքջանակը»: Դրանից հետո Արամը եկավ այն համոզման, որ հմտորեն կրակելու դեպքում հակառակակային հրացանից կարելի է ցած գցել ինքնաթիռներ: Հրացանին ավելի կայունություն տալու համար պարզ հարմարանք կառուցելով, Միրզոյանն սկսեց սպասել պատեհ բաղեի: Բայց երկար սպասելու կարիք չեղավ: «Մեսսերշմիտտը» ցածրից թռչում էր դեպի խրամանները: Կարմիրբանակային Բուրաչկինի հետ միասին, Միրզոյանը հրացանը պատրաստեց և կրակեց: Առաջին փայլուն հաջողությունը: «Մեսսերշմիտտը» բոցավառվեց և ցած ընկավ: Մեքենայի հետ աշտպես նաև նրա անձնակազմը:

— Սկսելը փողից թանկ է, — ասաց այն ժամանակ Միրզոյանը:

Արամի ցած գցած երկրորդ ինքնաթիռը «Յունկերս» էր: Գերմանական 7 ուժեղագույն թռչում էին ուժեղացող թռչուն կատարելու: Միրզոյանը նետվեց դեպի իր «դենիթային սարքը», արագորեն նշան առավ և կրակեց: «Յունկերսը» հետևեց «Մեսսերշմիտտի» օբյեկտին:

Երրորդ և չորրորդ ինքնաթիռները Միրզոյանը ցած գցեց արդեն այս ստորաբաժանման մեջ: Գերմանացիները միտք ունեին, Արամի արտահայտությունը, «վերահսկել» մեր զորքերին: Բայց բանը վերջացավ նրանով, որ զետիկ տապալվեց երկու ինքնաթիռ, որոնց խիստ էր Միրզոյանը:

Արամը քիչ բարձրանում է բլինդաթի մեջտեղում պատրաստված պառկելատեղում: Նրա աչքերը հեռու են նայում: Թվում է, որ ձիթածրագույն հազիվ լուսավորված բլինդաթի կիսախափարի միջով նա տեսնում է հարազատ Հայաստանի արևաչող լեռնազաղաթները: Այո՛, նա, հայ ժողովրդի դյուցազներ կվերադառնա այնտեղ, կվերդառնա հաղթանակով:

«Կրասնայա Արմիա», 2 հունվարի, 1943 թ.

Ա. ՊՈԼՏՈՐՍԿԻ

ԱՐԱՄ ՄԻՐԶՈՅԱՆ

ՀԱՐՎԱԾ ՏԱՆԿԵՐԻՆ ԵՎ ԻՆՔՆԱԹԻՈՆԵՐԻՆ

Ես երկար միտք էի անում, թե ինչպես հակատանկային հրացաններն օդտազորեմ ևս մի որևէ «կողմնակի» նպատակով, տամ նրանց լրացուցիչ բեռնավորում: Գիտեի, որ հակատանկային հրացանը հիմնալի գործում է ինքնաթիռների դեմ: Այն համալրում ևս, որ իմ ստորաբաժանումն էր գրավում, հաճախակի անկող հյուրեր էին երևում: Մենք նրանց

դիմախորում էինք հրազենի լողոր տեսակները, այդ թիվում հակառակակային հրացանների մասսայական կրակով: Բայց ես ուշադրություն էի դարձրել, որ հակառակակային հրացանից կրակել առանց հարմարանքի՝ անհարմար է. այդ հրացանը չափազանց ծանր է, խել հարմարեցնել երկրորդ համարի ուսին— երաշխավորություն չկա, որ հրացանը չի շարժվի, ուրեմն և մաստահություն չի լինի, թե նշանոցը ճիշտ է:

Մի լավ քննելով այդ հարցը, ես հակաինքնաթիռային հաստոցների մի քանի կոնստրուկցիա մշակեցի հակառակակային հրացանի համար և դրանք կիրառեցի: Ընկերներս այդ կոնստրուկցիաները կատակով անվանում էին «Մ—1», դրանք շատ պարզ են և կարող են չինվել ձեռքի տակ եղած նյութից:

Ամենապարզ հաստոցը. սովորական խոփիկ է՝ 130 սանտիմետր բարձրությամբ, որի վրա դրվում է հրացանը: Դրա թերությունն այն է, որ խոփիկը հնարախորություն չի տալիս հակառակակային հրացանը հորիզոնական ուղղությամբ շարժելու:

Այն ժամանակ ես կոնստրուկցիան կատարելագործեցի: Խոփիկի վրա սմբալի մի սովորական անիվ՝ հորիզոնական դրությամբ: Հրացանի ոտիկները դրվում են անվաճաղերի արանքը, որով հրացանին պետք եղած կայունությունն է տրվում: Անիվն ազատ շարժվում է առանցքի շուրջը: Այսպիսով հրացանը կարելի է շրջել թե՛ հորիզոնական և թե՛ ուղղահայաց ուղղությամբ, տալով նրան պետք եղած ուղղությունը:

Սակայն լինում է այնպես, որ ձեռքի տակ անիվ չի լինում: Դրա համար ես հնարեցի մի երրորդ կոնստրուկցիա: Հրացանը դրվում է փոքրիկ սահնակի վրա: Եթե պետք է խրամատից կրակել, ապա այդ սահնակը հեշտությամբ կարելի է պատեցնել իր շուրջը և տալ պետք եղած ուղղությունը: Իջեցնելով կամ բարձրացնելով հրացանի իզակոթը, ստանում ենք նշանոցի պետք եղած բարձրությունը:

Իմ առաջարկով աշխարհի հասարոցներ դործա-
ծության մեջ դրվեցին ամբողջ ստորաբաժանման մեջ:
Հոռետեսները շուտով համոզվեցին, որ աշխ հասարոց-
ներն արդարացիում են իրենց. մի քանի օր հետո
մենք մի գիշատիչ վայր գցեցինք, որ փորձում էր
խրվել մեր դիրքերի մեջ:

Այն ժամանակից հենց որ մեր գլխավերևը թըշ-
նամու ինքնաթիռ է երևում, «Մ—1» հասարոցները
վայրկենապես դործադրության են դրվում:

Այսպես, մեր ստորաբաժանումը դարձավ կոմբի-
նացիա՝ հակատանկային և հակաինքնաթիռային:
Մենք առելի ֆրիցներին խփում ենք թե՛ գետնի երե-
սին և թե՛ օդում:

«Կրասնայա Արմիա», 4 հունվարի, 1943 թ.

ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ ԿԱՊԻՏԱՆ ՄԻՐԶՈՅԱՆԻ՝ ԾՆՈՂ- ՆԵՐԻՆ ՈՒՂԱՐԿԱԾ ՆԱՄԱԿՆԵՐԻՑ

«Բարև, Հայրիկ ջան:

Ահա նստած եմ գեղեցիկ «տնակում» (խրամատում), ձեզ նամակ եմ գրում: Հենց այս բուսելիս մեր ինքնաթիռները ռումբեր են նետում Փաշինյանների վրա:

Հայրիկ ջան, սոսա մայրիկին, որ Արամը երեկ պղծում է շատ լավ, շատ առողջ: Իմ մասին մայրիկը բոլորովին թող չմտածի: Կոպում ով ճարպիկ է, նա կհաղթի, ով անխախ է, մահը նրան չի մոտենա: Մահը աղբյուր է, անխախտներից փախչում է, իսկ վախկոտներին աչքի առջևից չի հեռանում: Երբ ողջ-առողջ վերադառնամ, շատ բան կպատմեմ, իսկ դրանում ես համոզված եմ, անպայման կվերադառնամ, աղբյուր էլ սոսա Ապալին, սոսա, որ Արամը հաղթանակով առնե կվերադառնա:

... Այսօր մի ինքնաթիռ դեցելի հակառակալին հրացանով: Կանչեցին ինձ շտաբը, անկետ լցրին, որ պեղել պարզեցանք:

«Հայրիկ ջան:

... Վերափորված եմ ոտքիցս (ծնկեցս վերև): Վերափորվելի հուլիսի 27-ին, բայց ես դրա վրեժը լուծեցի նախօրոք, խփեցի երկու գերմանական տանկ և մի մոտոցիկլիստ:

Գործերս ներկայացրել են Գերագույն Սովետին՝ ինձ չքանչանով պարգևատրելու համար»:

«Բարև, Մարինե ջան:

Այժմ գտնվում եմ գեղեցիկատեսիլ Բաշկիրիայի Ուֆա քաղաքի գոսպիտալներից մեկում: Թե ինչու եմ այստեղ եկել, այդ ես գրել եմ նախորդ նամակներիցս մեկում, եթե չեք ստացել՝ ահա նորից պատմեմ: Ես ձախ ոտքիցս վերափորվել եմ: Վերքս ծանր է, մի

քանի օրից կլաւանա: Այստեղ հիւանդանոցում մեզ ընդունեցին մեծ սրբով ու հոգատարութեամբ: Հիւանդանոցի բժշկուհիներն ու քույրերը քայլ առ քայլ հետեւում են մեզ, խնամում, բժշկում մեր վերքերը, օգնում, լվանում: Նրանք աշխատում են ժամացույցի պէս, ամեն ինչ անում են վազքով: Մարէն ջան, գրելով չէ լինի, եթե ողջ մնացի և վերադարձաւ (խաչ ես դրանում համոզված եմ), կգամ, ամեն ինչ մանրամասն կսրատեմ, խաչ այժմ բարեկիր հայրիկին ու մայրիկին և առա՛ Արամը շատ լավ է և առողջ է, միշտ հիշում է մեզ»:

Բարեւ, հայրիկ ջան:

Ընդունելի սրբիտական ողջույններս: Հայրիկ ջան, ուղում եմ գրել իմ մասին: Ես ինձ պզտւմ եմ շատ լավ և առողջ: Ֆանկանում եմ ձեզ երկար ու երկար կյանք: Հայրիկ ջան, ջերմ բարեւ հաղորդիւր մայրիկին, Մեկքունին, Սահամին, Եղսիկին, Մարինիկին, Մեքայիկին, Մարգարիտին, Գոհարիկին և բոլոր մեր բարեկամներին ու հարեմաններին:

Նոյեմբերի 15-ին ձեզ էլի ուղարկեցի 800 ուռլի փող. անշուշտ ստացել եք: Մանրամասն գրիւր տան մասին, առանձնապէս քո և Աստայի առողջութեան մա-

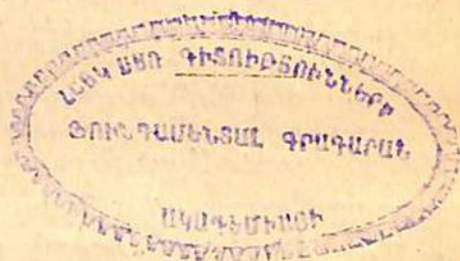
№№	Տ ե ս տ կ ը	Թիւը
1	Օֆիցեր . . .	8
2	Եֆրեյտոր . .	1
3	Սալդատ . . .	71
4	Տանկ	2
5	Սամալյոտ . .	4
6	Մոտոցիկլետ .	1

սին: Գրիւր թե այս տարի որքան աշխօր էք արել և աշխօրին ինչքան բերք էք ստացել: Ես էլ ուզում եմ գրել իմ աշխօրերի մասին: Ես աշխօրը հաշվում եմ այսպէս —մեկ ֆաշիստ սպանելը նշանակում է մեկ աշխ-

օր: Իմ աշխօրերի թիւը կարող ես իմանալ այս քաղաքի ձախ անկյունում եղած աղյուսակից:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

	Էջ
1. Մարտական մկրտութիւն	5
2. Խրամատներում	11
3. Օղակումից դուրս	16
4. Գլխարկական զորամասում	21
5. Հանուն Մոսկւայի	26
6. Տասներկու ժամ դերմանացիներէ մօտ	32
7. Բարբարոսութեան հետքեր	41
8. Հանուն Մտալինդրադի պաշտպանութեան	48
9. Թիկունքի հետ սերտ կապ	58
10. Արժանի զնահատական	63
11. Հալեւիած	70

Պատ. խմբագիր՝ Հ. ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ

ՎՖ 01279, տիրաժ 890

Ստորագրւած է տպելու 3 մայիսի 1943 թ.,
5 տպագրական մամուլ, մամուլում 32000 տպանիշ.

Հայկական ՍՍՌ ժողկոմսովետին կից Թերթերի
և ամսագրերի տպարան, Երևան

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0045968

[204.]

A II
9573

ՀԻՆԸ 1 Ռ. 50 ՀՈՊ.
ЦЕНА 1 Р. 50 КОП.

Г. СТЕПАНЯН
КАПИТАН ГВАРДИИ
АРАМ МИРЗОЯН

(На армянском языке)

Изд. „Советакан Айастан“
Ереван—1943 г.